

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2015 | ÅRGÅNG 19

Bokförlaget THALES

Inledning

1995 KOM SOCIOLOGEN och genusteoretikern R.W. Connell ut med boken *Masculinities*. Det dröjde inte länge innan den kom att räknas till genusvetenskapens standardverk. Aldrig tidigare hade nämligen maskulinitetsfrågan utforskats med sådan empirisk bredd och teoretisk pregnans. Boken kom även snart att användas i försöken att förstå ett fenomen som idrott.

För även om Connells bok inte främst handlar om idrott, så spelar idrotten ändå en inte obetydlig roll för hennes resonemang kring genus och maskulinitet. För idrotten, menar Connell, är ett område där maskuliniteten (och genuskonstruktioner i allmänhet) framträder som tydligast. På ett ställe skriver hon bland annat:

In historically recent times, sport has come to be the leading definer of masculinity in mass culture. Sport provides a continuous display of men's bodies in motion (Connell 1995, s. 54).

Och hon fortsätter:

The institutional organization of sport embeds definite social relations: competition and hierarchy among men, exclusion or domination of women. These social relations of gender are both realized and symbolized in the bodily performances. Thus men's greater sporting prowess has become a theme of backlash against feminism. It serves as symbolic proof of men's superiority and right to rule (Ibid.).

Enbart utifrån dessa citat är det tydligt att Connell tillskriver idrotten en stor betydelse för hur genus *görs*: hur pojkar och flickor, kvinnor och män, *blir till* genom idrotten. De kroppar som med idrotten som redskap intar det offentliga rummet är dessutom vanligtvis mäns. Det är kroppar, manskroppar, som enligt Connell ingår i det hon benämner som den *hegemoniska maskuliniteten*. Det

finns, menar nämligen Connell, en typ av maskulinitet som är dominerande, en maskulinitetstyp som alla tvingas förhålla sig till, antingen genom att försöka bli en del av den eller genom att bjuda motstånd mot den genom att konstruera ett annat slags maskulinitet.

Att se på idrottsmaskulinitet (alltså den maskulinitet som odlas inom ramen för idrott) utifrån Connells förståelse är sedan länge vedertaget. Bland de mest inflytelserika teoretikerna i detta avseende är den amerikanske sociologen Michael Messner. En av de viktigaste lärdomarna Messner har dragit utifrån ett tämligen omfattande sociologiskt material är att idrotten är ett av de områden där män har möjlighet att skapa handlingsutrymme för sig själva, *på bekostnad* av såväl kvinnor som män som inte kvalificerar sig till att tillhöra den hegemoniska maskulinitetstypen (Messner 1988; 2002). I likhet med Connell bygger Messner sina analyser på en tydlig feministisk utgångspunkt. De är långt ifrån ensamma. Så argumenterar exempelvis filosofen Iris Marion Young, på feministiska grunder, för »nödvändigheten» att låta »humanisera» idrotten (Young 1995). Enligt Young är det dock inte tillräckligt att bara inkludera kvinnor i idrotten: idrottsvärlden måste även göra upp med de könsnormer som format, och kontinuerligt formar, modern idrott. Liknande tankegångar har också filosoferna Tara Magdalinski och Karen Brooks, som hävdar att idrott alltid varit kopplad till patriarkala projekt som syftar till att etablera och upprätthålla kulturella gränser mellan vad som är feminint och maskulint (Magdalinski och Brooks 2002). Därför, menar vissa, skulle idrotten ha mycket att vinna på att befrias från de maskuliniserade idealen (English 1978/1995).

Den feministiskt grundade kritiken mot idrottens maskulinitetsideologi har varit, och är, massiv. Somliga menar dock att kritiken många gånger blivit endimensionell. Risken med det, menar kritikerna, är att man därmed bortser från de levda erfarenheter som såväl utövare som åskådare kan få genom den maskuliniserade idrotten (Pringle 2005), men även från hur idealen för vissa kan inrymma medel för att överskrida upplevda inlåsningar i ett specifikt kön (Halberstam 1998).

I den här artikeln kommer jag att diskutera några av de ståndpunkter som finns kring idrott och maskulinitet. Jag kommer framför allt att ställa frågor kring relationen mellan de maskulinitetsideal som artikulerats inom idrottskulturen och olika feministiska ståndpunkter. Bland annat kommer jag att resonera kring frågan om huruvida det dominerande maskulinitetsidealet kan fungera som redskap för vissa, inte minst kvinnliga, idrottare att göra sig fria från underordnade sociala positioner. Min övergripande utgångspunkt för den kommande diskussionen är att utgå från att maskulinitetsideologin inom idrotten vilar på två parallella spår: ett spår som kan knytas till moraliska spörsmål och ett spår som kan kopplas till kroppar och praktiker.

Maskulinitet och moral

NÄR MAN TALAR om den maskulinitet som odlas inom idrotten, talar man i hög grad om samma slags ideal som fanns och utvecklades på de brittiska internatskolorna för pojkar under 1800-talet. På den tiden och på de skolorna användes idrott som medel för att fostra det brittiska imperiets framtida ledarskikt. Idrott var ett sätt att göra män av pojkar (Giulianotti 2005). Elitskolornas elever uppmuntrades till fysisk kamp under ordnade former. Kampen fick nämligen aldrig bli otyglad. Den var tvungen att innehålla en moral. Och utifrån den tidens överklassideal var det ett känt gentlemannaideal som inympades i de unga kropparna. Med tiden införlivades gentlemannaidealet i begreppet *fair play*, som snart kom att bli idrottens eget moralbegrepp.

Moralen, och i synnerhet idén om *fair play*, bär fortfarande på tydliga spår från det gamla gentlemannaidealet. Tanken är att den fysiska prestationen, det kroppsliga utövandet, där lag eller individer ställs mot varandra i regelstyrda tävlingar, endast kan regleras och legitimeras med moral. *Fair play* är på så vis ett disciplineringsinstrument som kultiverar den fysiska kampen.

Den uppsättning dygder vi talar om här, de som kommer ur *fair play*-begreppet, handlar i korthet om mod och aggressivitet, om kamp och strid, om styrka och kraft, men kopplat till ömsesidig

respekt utövare emellan; de handlar dessutom om att vara en god förlorare och en god vinnare. Katalogen över maskulina dygder är lika levande idag som under 1800-talet. Den har dessutom kommit att övertas av inte minst världens mäktigaste idrottsrörelse – den olympiska.

När exempelvis de moderna olympiska spelens grundare, den franske baronen Pierre de Coubertin, artikulerade de olympiska idealen under slutet av 1800-talet, tillskrev han de maskulina idealen och dygderna särskild betydelse. De blev, i själva verket, en bärande del av den olympiska rörelsens filosofiska fundament: *olympismen*. De idéer Coubertin spann kring »den olympiska människan» som tankefigur var med andra ord stadigt förankrade i de traditionella maskulinitetsidealerna. I ett berömt tal från den 4 augusti 1935 säger han exempelvis:

[B]eing an athlete is not enough. This elite must also be a *knight-hood*. Knights, above all else, are »brothers in arms», brave, energetic men united by a bond that is stronger than of mere camaraderie, which is powerful enough in itself (Coubertin 2000, s. 581).

Som framgår av detta citat var det inte tillräckligt att bara kunna utöva sin sport på ett optimalt sätt. Idrottaren förväntades även vara bärare av »riddarens» moraliska egenskaper, och tillsammans med andra idrottare bilda ett »broderskap» som sträckte sig bortom »kamratskapet», det imaginära släktband som skulle binda samman atleterna. Tillsammans skulle de göra varandra till bättre människor och därmed bli till förebilder för mänskligheten i stort. Coubertin fortsätter:

I see modern Olympism as having at its core of moral Altis, a sacred Fortress where competitors in the manly sports par excellence are gathered to pit their strength against each other. The objectives of these sports are to defend man and to achieve self-mastery, to master danger, the elements, the animal, life (Ibid., s. 583).

Även ur detta citat kan man vaska fram väsentliga beståndsdelar i det maskulina idealet. Den olympiska människan – som enligt Coubertin alltid var en man, och företrädesvis en ung man – ska äga förmåga till självbehärskning, vara kontrollerad men samtidigt inte väja för farorna; farorna skulle mötas och bemästras. Och farorna han såg framför sig stod alla utanför den kultiverade och civiliserade människans räckvidd: de fanns i de (naturliga) »elementen», i »djuret» (såväl inom som utanför människan) – och, inte minst, i livet självt. Så byggdes alltså tanken om den olympiska människan, manifesterad vid de olympiska spelen vart fjärde år.

Men nu är det kanske inte idealen i sig själva som brukar kritiseras, utan snarare hur de tillämpas. Och utan tvekan kantas idrotts-historien av exempel där idealen perverterats. Men är perverteringarna av idealen en del av idealen? Eller är perverteringarna snarare idealens motsats? När kritikerna säger att idrotten bör göra upp med maskuliniteten inom idrotten, utgår de förmodligen från det förstnämnda alternativet: alternativet som säger att det inte går att skilja mellan ideal och praktik. Samtidigt finns det ett inbyggt problem med en sådan ståndpunkt. För om man utgår från att de rådande maskulinitetsidealerna och normerna utgör en bärande del av idrottskulturen, så som vi känner den, så innebär det att om man amputerar maskulinitetsidealerna, blir idrotten något annat, och kanske inte ens idrott i vanlig mening. Ett sådant hypotetiskt tankesätt skulle kräva omfattande fantasiförmågor. Givet att man önskar bevara idrotten som fenomen (en tanke som naturligtvis också kan ifrågasättas: man kan exempelvis ha skäl att fråga sig om världen inte hade varit en bättre plats utan idrott), så tvingas man att operera inom det existerande maskulina normsystemet. Det innebär naturligtvis också att det inte går att blunda för att det faller skuggor från idealen. I skuggorna som bildas pågår diskriminering av dem som faller utanför den hegemoniska kulturen. Det är en kultur som dessutom belönar anpasslighet till en emellanåt tämligt trångt sydd manlighetskostym. Om detta har många kunnat berätta.

Ett sådant vittnesmål bars till offentligheten 2007, i samband med utgivningen av poeten Tom Malmquists debutdiktsamling

Sudden Death. Utgivningen fick stor uppmärksamhet i medierna. Men det var inte i första hand de litterära kvaliteterna som kom att debatteras, utan dikternas tema. Berättelserna var hämtade från idrottens bakgård, ett i sig självt ovanligt tema för ett diktverk. Malmquist hade nämligen en för poeter ovanlig bakgrund. I början av 1990-talet hade han varit en av de mest lovande talangerna inom svensk ishockey. På meritlistan stod bland annat ett jobb som lagkapten för Stockholms TV-pucklag 1993. Men mitt på vägen till en lovande framtid som hockeyspelare hoppade han plötsligt av idrottskarriären. Anledningen var att han plötsligt hade blivit rädd: rädd för smärtan och våldet, rädd för vad idrotten gjorde med honom. Så från att vara hockeyspelare skolade han om sig till poet, och bytte därmed ut en identitet mot en annan.

Sudden Death är Malmquists bearbetning av sina idrottsliga erfarenheter. I dikterna borrar han sig genom lager av perverterad moral och förvridna maskulinitetsnormer. Det är en i långa stycken brutal och kroppslig skildring, som när han skriver:

Suspensoaren, inte större än en kupad hand, luktade piss, jag hade presterat sämst under matchen, tvingades bära suspensoaren över ansiktet (Malmquist 2007, 2008).

I efterordet till pocketutgåvan av diktsamlingen ställs Malmquist inför frågor om mottagandet. Inifrån ishockeyvärlden, kunde Malmquist berätta, kom det anklagelser om illojalitet gentemot hans uppväxt och sport, men lika många fällde uppskattande kommentarer. Framför allt tycks många ha uppfattat hans kritik som en kritik riktad mot ishockeyvärldens maskulinitetskultur. Och så kan man naturligtvis förstå saken. Men det är inte den enda tolkningen man kan göra, ens utifrån maskulinitetsperspektivet. Man skulle exempelvis kunna läsa Malmquists erfarenheter som exempel på *avsteg* från hur idrottsmaskuliniteten är »tänkt». För kanske var det brist på förståelse för de dygder som idrottsmaskuliniteten föreskrev som var det grundläggande problemet, snarare än en vedertagen idrottsmaskulinitet.

Detta är givetvis i hög grad en tolkningsfråga, men lika gärna

som man kan tolka handlingarna som jaget i den citerade dikten utsattes för som ett direkt resultat av en maskuliniserad maktutövning, kan man tolka dem som uppenbara exempel på att någon, eller några, gjort sig skyldiga till brott mot flera av maskulinitetsdygderna. I själva verket skulle handlingarna som skildras i dikten kunna användas som argument för att förstärka maskulinitetsnormerna. Med andra ord kan det, ur ett moraliskt perspektiv, finnas skäl att faktiskt försvara förekomsten av maskulinitetsideal inom idrotten. Inte minst på feministiska grunder.

Maskulina kroppar och praktiker under förvandling

OM VI FÖR ett ögonblick återvänder till de inledande maskulinitetskritiska uttalanden som gjorts, så kan man konstatera att många uppfattar maskulinitetsidealen som en boja, som begrepp som används för att stänga in människor i tillskrivna köns kategorier. Även om det finns goda skäl att kritisera idealen på de grunderna, så utesluter inte det möjligheten att faktiskt se maskuliniteten som ett redskap för frigörelse från samma kategoriseringar. Maskuliniteten kan av vissa användas som medel inte bara för att kunna bryta sig loss från vissa (underordnade) sociala positioner, utan också för att bli mer sanna mot sig själva. Exempel på framför allt det senare kan med fördel hämtas från ett av idrottsvärldens mest problematiska fenomen: dopning.

Den allmänt vedertagna uppfattningen, såväl inom idrotten som utanför den, är att dopning är idrottens största kardinalbrott, och därmed själva motsatsen till *fair play*-tanken. Utan att här gå närmare in på de ståndpunkter och många argument som ofta hamnat i dagen i denna fråga, då resonemanget begränsas till maskulinitetsfrågan, så kan man snart konstatera att dopningsfrågan hamnat mitt i skottgluggen för de två maskulinitetsspår jag nämnde inledningsvis. Ur ett moralteoretiskt, eller kanske mer specifikt: dygdetiskt, perspektiv skulle man nämligen kunna hävda att dopningsbruk är oförenligt med *fair play* och »gentlemanaidealet» om respekt och »rent spel». Eftersom dopning är förbjudet, och eftersom det anses innebära orättmätiga fördelar för den som använder sig av dopning, så kan man enkelt dra slutsatsen att dop-

ning är ett brott mot en av den moraliska maskulinitetens bärande principer. Å andra sidan: dopningsmedel i allmänhet, och kanske framför allt preparat som anabola steroider, gör idrottarna större, starkare och snabbare – de blir (vanligtvis) mer maskulina. På så vis kan dopning ses som en bekräftelse på en aspekt av idrottsmaskuliniteten. Dessutom skulle man även kunna argumentera för att dopningsbruk har att göra med en individuell önskan om autenticitet, det vill säga att brukarna försöker skapa sig själva utifrån en önskad bild för hur de vill presentera sig för världen. Dopning blir därmed, i någon mening, ett medel för individuell frigörelse genom bruket av »maskulina» metoder.

Men, som sagt, och ur ett socialt och politiskt perspektiv kanske viktigare ändå: maskulinitetsidealen kan vara ett sätt för vissa att bryta sig loss från underordnade sociala positioner. Inte minst kan detta gälla kvinnor. En som hävdar detta är den amerikanska queerteoretikern Judith Halberstam. I sin bok *Female Masculinity* (1998) skriver hon bland annat att det är när maskuliniteten lämnar den manliga kroppen och fästs vid andra slags kroppar som den blir som mest synlig. Som när kvinnor utvecklar »manliga» muskler. Synliggörandet av maskulinitet behöver emellertid inte vara negativt. Tvärtom. I själva verket, argumenterar Halberstam, har inte minst flickor och kvinnor starka skäl att omfamna maskuliniteten och därmed undvika att odla femininitet (Halberstam 1998, ss. 268–269). För med maskuliniteten följer ofta respekt och därför, i någon mening, makt. Maskuliniteten blir på så vis detsamma som att stå upp för sitt värde, och inta en subjektsposition som inte är underordnad.

Halberstams grundtes är onekligen tankeväckande. Den saknar dessutom inte heller empiriskt stöd. Empirin kan exempelvis hämtas från idrottsvärlden. Som i hur damidrotten kom att förändras efter Berlinmurens fall 1989.

Med Murens fall kom också idrotten att radikalt förändras. För när vissa länder försvann från världskartan försvann också vissa idrottskulturer, som den som odlades i Östtyskland (DDR). Under 1970- och 80-talen dominerade det som kallades »det östtyska

idrottsundret» de olympiska friidrotts- och simtävlingarna. Uppbackade av den östtyska statens fullt utvecklade och politiskt motiverade dopningsprogram bröt de östtyska idrottskvinnorna igenom genusbarriärerna med sina muskulösa kroppar. I västvärlden framställdes de ofta som »monster». De agerade »okvinnligt», de vägrade använda smink och de vägrade vara inställsamma. De agerade med andra ord som manliga atleter gjort i alla tider. Och många gånger var de överlägsna sina konkurrenter. Men efter det att DDR försvann från världskartan kan man hävda att det skedde något av en återgång till den »gamla» damidrotten. Möjligen lika dopad, men framställd på helt andra sätt. Amerikanska och andra västerländska idrottsstjärnor fick en dominant ställning i de sporter som tidigare hade dominerats av DDR. Och nu återstod endast den kommersiella idrottsmarknaden. Så har man också kunnat se hur damidrotten fått sälja in sig med medel av mer traditionella snitt. Exempelvis blev det snabbt tydligt att flera av de mest populära kvinnliga idrottsstjärnorna medvetet anspelade på traditionellt feminina attribut och beteenden, som för att visa att de inte »bara» var atleter utan även kvinnor (Jönsson 2012). Huruvida detta har gynnat kvinnliga idrottare och kvinnlig idrott kan man naturligtvis diskutera. En sak är dock säker: det är en form av inlåsning i ett ideal som onekligen faller utanför det maskulinitetsideal som modern idrott vilar på. Och flera exempel ger vid handen att idrottsorganisationer har intresse av att bevaka skillnaden mellan kvinnor och män i detta avseende.

Ett av de mer omdiskuterade exemplen i detta avseende ägde rum i samband med friidrotts-VM i Berlin 2009. Under det mästerskapet tändes en ny stjärna på idrottshimlen: den sydafrikanska medeldistanslöparen Caster Semenya. Endast arton år gammal vann hon guld på distansen 800 meter. Och hon vann i överlägsen stil. Men i samma ögonblick hon bröt målnöret kom hon att misstänkliggöras. Anledningen var att hon såg för »manlig» ut. Genast riktades misstankar om att hon skulle vara dopad. Mycket pekade i den riktningen: hon var överlägsen sina konkurrenter; hon kom från »ingenstans»; hon var ung. Efter dopningskontrollen kunde

man dock avskrika dessa dopningsmisstankar. Istället växte andra misstankar fram: att hon inte skulle vara kvinna, och att hon därmed hade gjort sig skyldig till »könsfusk». I ett slag kom Semenyas könstillhörighet att bli ett samtalsämne för hela världen. Hon utreddes och genomgick i praktiken ett könstest. Under utredningsperioden, som pågick i ett halvår, förbjöds hon att tävla. Resultatet har sedan kommit att hemlighållas, men delar av den har ändå läckt ut: som att hennes testosteronvärden var tio gånger högre än hos »normala» kvinnor. Det ska även ha varit av den anledningen som det internationella friidrottsförbundet tog det kontroversiella beslutet att få ner hennes testosteronvärden, så att hennes fysiska fördelar skulle minska. Man försvagade henne, helt enkelt. Och man motiverade det med rättviseargument.

Av historien om Semenya kan man lära sig mycket. Som att idrottsorganisationer ofta ställs inför bryderier när det kommer till utövare som överskrider de statuerade könsnormerna. I fallet med Semenya var inte problemet att hon levde upp till vissa maskulina ideal, utan just att hon gjorde det, men att musklerna satt på »fel» kropp, på en kvinnas kropp. Semenya-fallet skulle nu kunna sägas vara ovanligt och speciellt. Och på sätt och vis är det också det.

Men även när det kommer till andra exempel, är det lätt att se hur de maskulina normerna avslöjas och utmanas. I själva verket tycks vissa sporter i sig själva bekräfta och utmana normerna. Som manlig konståkning. I manlig konståkning blir maskulinitetsnormerna mer synliga jämfört med i en hypermaskulin sport som ishockey. För medan sporter som ishockey mest kan framstå som en parodisk uppvisning av ett machopräglat ideal, så finns det inom konståkningen en inbyggd polarisering mellan maskulinitet och femininitet. Polariseringen bidrar till att synliggöra de maskulina normerna, samtidigt som sporten också ger förutsättningar till alternativa tolkningar av maskulinitet. Dessutom kan man, som den amerikanska teaterforskaren Ellyn Kestnbaum gör i boken *Culture on Ice* (2003), hävda att manliga konståkare, trots att de ses som mindre maskulina i vår kultur, erbjuder redskap av konståkningsvärlden att agera maskulint på isen. Det innebär också att de man-

liga konståkarna avslöjar och utmanar de rådande maskulinitetsidealerna, något som paradoxalt nog bidrar till att bekräfta idrottens maskulinitetsnormer.

Men även i de hypermaskulina sporterna finns möjligheter till alternativa tolkningar. Idrottshistorien är i själva verket kantad med exempel där maskulinitetsnormerna kommit att förskjutas. Det har emellertid inte betydtt att maskulinitetsnormerna blivit svagare. Snarare kan det ha förhållit sig precis tvärtom. Förskjutningarna av normerna tycks på sätt och vis bara ha gjort dem starkare, i kraft av att maskulinitetskostymen har lagts ut och därmed kunnat omfatta fler (och sedermera socialt accepterade) beteenden. Kort sagt kan man hävda att det normerna håller på att förändras. Emellanåt kan sådana förändringar härledas till specifika datum.

Ett sådant datum är den fjärde juli 1990. Det var dagen då en engelsk professionell fotbollsspelare plötsligt började gråta mitt under en match. Spelaren var Paul Gascoigne, vid tiden en av de mest färgstarka fotbollsspelarna i världen. Och tillfället var under VM-semifinalen mellan England och ärkerivalen Västtyskland. Matchen var jämn. 1–1 stod det efter full tid. Förlängning väntade. Men åtta minuter in i förlängningen drog Gascoigne på sig ett gult kort, hans andra under turneringen. Och två gula kort innebar automatisk avstängning i nästkommande match. I Gascoignes fall skulle det betyda att han skulle missa en eventuell final. Det var när han insåg detta som tårarna kom. Tårarna kom i det närmaste att chocka fotbollsvärlden. Att en manlig engelsk fotbollsspelare skulle börja gråta av förtvivlan under en VM-semifinal fanns vid den tiden inte i begreppsvärlden.

Gascoignes tårar var på sätt och vis slutet på en epok. Efter honom, under tidigt 90-tal, bars andra fixstjärnor fram, med en annan, »mjukare», framtoning. Som David Beckham. Beckhams uttalade intresse för mode, kläder och hårfrisyrer, innebar en utvidgning av den då tämligen trånga manlighetskostym som framför allt engelska fotbollsspelare »tvingats» bära under ett helt sekel. Med honom var inte bilden av den nordeuropeiska fotbollskulturen lika uniform längre. Men det innebar heller inte någon försvagning

av maskulinitetsidealen inom idrotten. Däremot kan man tala om en omförhandlad form av de traditionella maskulinitetsidealen.

Avslutning

I DEN HÄR artikeln har jag diskuterat några av de mest bärande aspekterna kring de maskulinitetsideal man kan finna inom idrotten. Som jag visat handlar det om ideal som under lång tid fått utstå kritik, framför allt på feministiska grunder. Mycket av den kritiken är fortsatt relevant. Däremot är den emellanåt ensidig. Det finns också sidor av de rådande maskulinitetsidealen som går att försvara – inte minst feministiskt.

För även om den vanligaste kritiken främst har handlat om hur det hegemoniska maskulinitetsidealet stänger in företrädesvis pojkar och män samtidigt som det exkluderar andra, så kan onekligen samma slags ideal av vissa, inte minst kvinnliga idrottare, användas som redskap för att bryta sig loss från underordnade sociala positioner och genusnormer. Och det skulle i sin tur kunna innebära att maskulinitetsidealen kan fungera som genusradikalt bränsle för ett könsneutralt jämlikhetsideal.

→

Kutte Jönsson är fil. dr i praktisk filosofi och universitetslektor i idrottsvetenskap vid Malmö högskola.

Referenser

- CONNELL, R.W. (1995) *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press.
- COUBERTIN, PIERRE DE (2000) *Olympism. Selected Writings*, Lausanne: International Olympic Committee.
- ENGLISH, JANE (1978/1995) »Sex Equality in Sports», i *Philosophic Inquiry in Sport*, William J. Morgan och Klaus V. Meier (red.), Champaign: Human Kinetics, ss. 329–334.
- GIULIANOTTI, RICHARD (2005) *Sport. A Critical Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- HALBERSTAM, JUDITH (1998) *Female Masculinity*, USA: Duke University Press.
- JÖNSSON, KUTTE (2012) »Olympic Amazons and the Cold War: The Rise and Fall of Gender Radicalism», *The Olympics and Philosophy*, Heather L. Reid och Michael W. Austin (red.), Lexington: The University Press of Kentucky, ss. 214–227.

OM IDROTT, MASKULINITET OCH FEMINISM

- KESTNBAUM, ELLYN (2003) *Culture on Ice. Figure Skating & Cultural Meaning*, Middletown: Wesleyan University Press.
- MAGDALINSKI, TARA OCH BROOKS, KAREN (2002) »Bride of Frankenstein: Technology and The Consumption of the Female Athlete«, *Sport Technology: History, Philosophy and Policy*, Andy Miah och Simon B. Eassom (red.), Amsterdam, etc.: JAI, ss. 195–212.
- MALMQUIST, TOM (2007/2008) *Sudden Death*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- MESSNER, MICHAEL (1988) »Sport and Male Domination: The Female Athlete as Contested Ideological Terrain«, *Sociology of Sport Journal*, vol. 5, nr 3, ss. 197–211.
- MESSNER, MICHAEL (2002) *Taking the Field. Women, Men and Sports*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- PRINGLE, RICHARD (2005) »Masculinities, Sport, and Power: A Critical Comparison of Gramscian and Foucauldian Inspired Theoretical Tools«, *Journal of Sport & Social Issues*, vol. 29, nr 3, ss. 256–278.
- YOUNG, IRIS MARION (1995) »The Exclusion of Women in Sport: Conceptual and Existential Dimensions«, *Philosophic Inquiry in Sport*, William J. Morgan och Klaus V. Meier (red.), Champaign: Human Kinetics, ss. 44–53.

1. Inledning

ENLIGT UN Population Fund sker ca 45 miljoner aborter varje år, eller en abort för var tredje född människa.¹ Enbart i Sverige sker nästan 40 000 aborter varje år.² Är detta bara ett uttryck för kvinnans legitima rätt att bestämma över sin egen kropp, eller något som i själva verket innebär en moralisk katastrof?

I denna artikel har jag för avsikt att argumentera för den, med svenska mått mätt, kontroversiella uppfattningen att abort bör förbjudas i lag. Men är inte en sådan ståndpunkt helt befängd? Ska inte den gravida kvinnan ens ha rätten att själv bestämma över sin kropp? Dessutom, kommer inte en sådan lagstiftning bara att *öka* lidandet eftersom kvinnor ändå kommer att genomföra illegala och osäkra aborter i nästan lika stor omfattning? Resultatet blir väl bara att ännu fler människor dör? För att bevisa min ståndpunkts rationalitet måste jag visa att sådana invändningar är felaktiga och att vi har mycket goda skäl till att trots allt förbjuda abort. Huvudargumentationen för ståndpunkten kan sammanfattas med att abort faktiskt innebär att vi dödar människor, att samhället aldrig kan tillåta att vi dödar varandra, att detta övertrumfar andra överväganden, samt att det finns starka invändningar mot de andra övervägandena. Rimligen är en av statens viktigaste uppgifter att skydda mänskliga rättigheter, och rätten till liv är den mest grundläggande av alla mänskliga rättigheter. Därför måste staten också skydda de ofödda människorna. Lagstiftningen måste vara baserad på moraliska överväganden och generellt sett förbjuder vi i lag det som vi anser vara moraliskt förbjudet. Huvudargumentationen finns mer utvecklad och preciserad i nästa sektion.

Utvecklingen av huvudargumentationen blir ett komplext argument som kan ses som ett försvar mot olika typer av kritik och invändningar mot huvudargumentationen. Invändningarna kan klassificeras efter huruvida de angriper hållbarheten eller tillräckligheten av huvudargumentationen.³

2. Huvudargumentationen

ATT DET SKA vara olagligt att avsiktligt döda oskyldiga människor är en uppfattning som många säger sig tro på.⁴ Inget land som gör anspråk på att vara civiliserat, kan samtidigt ha en lagstiftning som sanktionerar att dess innevånare efter eget godtycke kan döda varandra. Många accepterar också att alla människor är lika mycket värda, dvs. att alla människor har människovärde⁵ och att det är fel att döda t. ex. barn eller folk med annan etnisk tillhörighet än vår egen av samma anledning som det är fel att döda oss, helt enkelt därför att vi alla är människor. Att människor befinner sig i olika utvecklingsstadier eller har olika etniskt ursprung är inte relevant för deras människovärde och är därför inte heller relevant för deras respektive rätt till liv. Min argumentation riktar sig främst till dem som delar dessa uppfattningar eller som åtminstone inte accepterar deras motsatser. För hur går dessa övertygelser ihop med att vi aborterar nästan 40000 ofödda människor varje år? Dessa övertygelser tycks ju oförenliga med en abortliberal lagstiftning som verkar innebära att vi faktiskt tillåts döda oskyldiga människor efter eget godtycke. Argumentationen jag utvecklar i de kommande fyra sektionerna kan förenklat summeras:⁶

1. Abort bör vara olagligt.

1.1 Foster är människor.

(1.1' Det bör vara olagligt att avsiktligt döda oskyldiga människor.)⁷

(1.1'' Alla människor har människovärde.)

1.1.1 Foster har en naturligt aktiv utvecklingspotential för det som är specifikt för människor.

(1.1.1' En individ kan bara ha en naturligt aktiv utvecklingspotential för det som är specifikt för sorten x om individen är ett x (dvs. en individ med en viss sorts natur.)

1.1.2 Alla människor är numeriskt identiska med de mänskliga foster de har utvecklats ifrån.

(1.1.2' Om x är numeriskt identiskt med y så är $x = y$.)

Argumentet att foster är människor (1.1) försvaras av två separat

tillräckliga (deduktiva) argument (1.1.1) och (1.1.2).⁸ Dessa argument kommer att utvecklas i denna sektion och i sektion [3] som strax följer. De flesta säger sig acceptera (1.1'') och de som vill ifrågasätta (1.1'''), har ingen lätt uppgift, eftersom de är skyldiga oss en övertygande förklaring till varför en viss grupp människor saknar det värde som gör att alla andra människor har rätt att leva. Om inte annat låter det konstigt – rent begreppsligt – att hävda att vissa oskyldiga individer inte har *människovärde* samtidigt som man hävdar att de *är* människor. Om foster ska uteslutas från att ha samma värde (människovärde) som andra människor – trots att foster är människor – måste det till starka argument för detta. Som vi ska se finns det allvarliga problem med att försöka utesluta just ofödda människor från det människovärde (och därmed den rätt till liv) vi vanligtvis tillskriver (födda) människor. Detta diskuteras i sektion [4].

I sektion [5] diskuteras invändningar mot tillräckligheten av min huvudargumentation, dvs. invändningar som försöker visa att även om ofödda är människor med människovärde så är detta ett otillräckligt skäl för att förbjuda abort.

Don Marquis har ett resonemang som liknar min huvudargumentation, men menar att det som gör det fel att döda vuxna människor är att vi tar ifrån dem möjligheten till framtida värdefulla liv.⁹ Mord berövar offret mer än något annat brott kan göra. Det är också detta som gör det fel att abortera foster enligt Marquis.¹⁰ Min uppfattning är emellertid att det ytterst sett inte är detta som gör mord så moraliskt förkastligt som det är, även om det kan vara en av flera inverkanande faktorer. Jag tror inte vi kan reducera det negativa värdet som ligger i att döda människor till någon bestämd »empiriskt mätbar» faktor. Det är helt enkelt fel att döda en människa därför att det kränker hans eller hennes människovärde, oavsett om vederbörande har ett värdefullt framtida liv framför sig eller inte, och man behöver inte säga mer än så.¹¹ Om vi ska tillskriva människan ett unikt värde så måste dömandet av människor ses som den allvarligaste kränkningen av det värdet.¹² Varför var det fel av nazisterna att döda judar? Rimligt-

vis för att de var människor med människovärde. Att nazisterna berövade dem deras framtid var en förvårande faktor men inte huvudskälet.

Den kritiska frågan är istället fostrets ontologiska status. Är det en liten levande människa med människovärde i ett tidigt utvecklingsstadium eller är det bara en cellklump som kan tas bort likt en blindtarm? Min tes är att, precis som det vore absurt att hävda att ›barn› och ›tonåring› syftar på »icke-människor» och inte på människor i olika utvecklingsstadier, så vore det absurt att hävda att ›foster› eller ›embryo› syftar på icke-människor, istället för på *människor* i olika utvecklingsstadier. Det finns flera goda skäl för detta. Att embryot är mänskligt tycks obestridligt – det är inte ett grisfoster utan ett *människofoster*: fostret har mänskligt DNA. Att fostret därtill är en individ bevisas av att det har ett eget individuellt DNA som *inte delas* av någon annan individ (även om det kan vara helt likt någon annans, som i fallet med enäggstvillingar). Fostret är numeriskt identiskt med den individ som senare blir en vuxen individ, precis som en tonåring är numeriskt identisk med den vuxna människa som hon senare blir. Du och jag var en gång foster. Numerisk identitet tycks följa från att fostret är ett mänskligt foster, ty vilken mänsklig individ skulle fostret vara annat än den som senare utvecklas till en vuxen individ? Vad är skillnaden mellan en människa och en mänsklig individ? Rimligtvis ingen.

3. Invändningar mot att foster är människor

ÄVEN MÅNGA ABORTLIBERALER anser att vårt människovärde måste vara baserat på det solida faktum att vi är just människor och inte på några enskilda egenskaper som mänskliga individer kan ha. Ett vanligt försök från abortliberaler är därför att hävda att fostret endast är en »potentiell människa» och inte en befintlig människa, vilket skulle innebära att det skulle vara moraliskt tillåtet att döda fostret *innan* det blir en människa. Men det finns ett allvarligt problem med detta argument. Förutom att det är behäftat med en svår gränsdragningsproblematik¹³ bygger argumentationen på en felaktig sammanblandning av olika sorters potentialitet.¹⁴ Som vi strax

ska se är det precis i kraft av att vi *är* människor som vi har potentialitet för mänskliga egenskaper överhuvudtaget.

Låt mig först fastslå att distinktionen mellan potentiella och befintliga egenskaper *prima facie* är en viktig åtskillnad i många sammanhang. T. ex. har befintliga myndiga samhällsmedborgare rätt att rösta, plikt att följa lagen etc. Detsamma gäller givetvis inte potentiellt myndiga samhällsmedborgare, såsom exempelvis min nioårige son. Men det utesluter inte att min nioårige son, även om han bara är en potentiellt myndig samhällsmedborgare, har *andra* rättigheter och skyldigheter: han har exempelvis rätten att få mat och husrum och fysiskt skydd, och han har skyldigheten att lyda sina föräldrar, till dess att han har vuxit upp till att bli en myndig samhällsmedborgare. Men de som hävdar att foster inte är människor utan bara »potentiella människor» blandar ihop väsensskilda potentialer.¹⁵ Visst kan man i en viss oprecis mening hävda att jag har en »potentiell rattmuff» hemma eftersom jag har en kattunge hemma, men en sådan passiv »potential» får inte förväxlas med kattungens inneboende, och naturligt aktiva, utvecklingspotential att bli en vuxen katt, bara den får förbli i sin normala och naturliga miljö.

Potentialitet i denna substantiella mening är ett metafysiskt begrepp som i sin vidaste mening anger vilka egenskaper, förmågor och relationer ett objekt har, *därför att det är en viss sorts objekt*.¹⁶ Vi kan kalla denna potentialitet för just »naturligt aktiv utvecklingspotential». Inget kan ha en sådan naturligt aktiv potential för en viss egenskap, utan att besitta en natur som bestämmer att det har potentialen för just denna egenskap. Det är ett tings natur, essensen – det som definierar *vad* något är – som bestämmer vilka naturligt aktiva potentialer som finns hos ett ting.¹⁷ Jag som människa har den naturliga potentialen att lära mig tala och tänka abstrakt. Detsamma kan inte sägas om min Golden retriever som däremot har en naturlig potential att bli en apportrande fågelhund. Min täljstenskamin har ingen potential för abstrakt tänkande, men en utmärkt naturlig potential att ge värme till huset. Någon sådan potential har varken jag eller min hund och det beror helt enkelt på att

vi inte *är* täljstenskaminer utan däggdjur. Ett foster har en naturligt aktiv inneboende utvecklingspotential för specifikt mänskliga förmågor just därför att det *är* en människa. Att en sådan naturlig potential kan hindras från att aktualiseras på grund av externa faktorer är inget som gör den till någon trivial »passiv potential», som i fallet med kattungen. Det kan vara många faktorer som gör att min naturliga potential att lära mig prata aldrig aktualiseras, och det kan vara många faktorer – alltifrån sjukdomar till avlivning i moderlivet – som gör att ett fosters kapacitet för »rationellt tänkande» eller »självmvetande» etc. aldrig aktualiseras. Men likväl finns den aktivt naturliga potentialen där, just därför att fostret är en *människa*, och inte någon annan sorts varelse. Att därför hävda att ett foster bara har en »potentialitet att bli en människa» och inte är en människa, är inkoherent, eftersom det är i kraft av att vara en viss sorts väsende – t. ex. en människa – som någonting har sådana naturligt aktiva potentialer överhuvudtaget. Foster är människor i utveckling mot att få mänsklig personlighet, en utveckling som sker livet igenom. Hade ofödda inte varit människor från första början så hade de inte heller haft potentialen att i framtiden kunna göra sådant som är specifikt för människor och ännu mindre att bli vuxna människor.

Alltså håller det inte att hävda att foster bara har en potential att bli människor. De *är* människor med potentialer – potentialer som abort förvägrar dem att aktualisera. Vi har alla alltid potentialen att uppnå ett senare stadium än det vi faktiskt befinner oss i, men vi som individer är aldrig av något annat slag, oavsett i vilken utvecklingsfas vi befinner oss. Vi är alltid människor hela vägen. Du var en gång det ofödda fostret. Den åldrade människan var en gång en vuxen människa som var en potentiell åldring, den vuxne var en gång en ung människa som var en potentiell vuxen, ynglingen var en gång ett småbarn som var en potentiell yngling, barnet var en gång en bebis som samtidigt var ett potentiellt barn, bebisen var en gång ett ofött foster som var en potentiell bebis.

Men fostret var en liten människa från första början och hade då naturligt aktiva potentialer för allt det som följer av att vara män-

niska. I varje utvecklingsfas har vi olika rättigheter, men vi *har* rättigheter, och det finns en rätt som är densamma för varje steg eftersom den är grunden för varje annan rätt: rätten till liv. Den rätten förutom skulle alla andra rättigheter och skyldigheter kollapsa och det är den rätten som kränks när vi dödar ofödda människor.

Men även om det vore sant att foster inte är människor utan endast »potentiella människor» är det ändå i högsta grad tveksamt om detta är tillräckligt för att legalisera dödandet av dem. Detta kan låta konstigt vid första påseendet, men låt oss göra ett tankeexperiment för att testa våra moraliska intuitioner. Vi tänker oss att vi i framtiden har lyckats få fram metoder som kan rädda bebisar som föds med anencefali. Diagnosen anencefali är liktydigt med hjärndöd, i och med att alla mottagarceller för känslor och intryck, tänkande och lärande saknas.¹⁸ Det är en medfödd utvecklingsrubbing och missbildning. Den följer av att embryots neuralrör inte utvecklas och innebär att ansiktet och skallen sluts utan att någon storhjärna bildas. Vi föreställer oss nu att man med hjälp av mycket avancerad teknik – en operation och en speciell elektronisk cellstimulering – kan reparera detta tillstånd, så länge den lilla existerande hjärnsubstansen och kroppen i övrigt är oskadad. Nu har familjen Anderson fått en liten son, Bengt, som visat sig ha anencefali. Bengt ligger i en mycket speciell kuvös som gör att hjärnan kan utvecklas och kroppen inte atrofierar. Trots denna avancerade apparatur tar processen ca sex månader under vilka apparaturen måste vara verksam och ihopkopplad med lille Bengt. Metoden innebär att det är först i slutet av behandlingen som Bengts hjärna kommer att börja fungera och han når medvetande. Därför sätter man upp apparaturen hemma hos Bengts familj som nu förväntansfullt väntar på att tekniken ska göra sitt. Till historien hör emellertid att Bengt har en mycket girig farbror – Åke – som utan Bengt kommer att bli ensam arvtagare till familjens inte oansenliga förmögenhet. I ett obehagligt ögonblick smyger Åke in till Bengt, nu en sexmånaders bebis, och injicerar ett ämne som mjukar upp Bengts halvfärdiga hjärna, för att sedan föra in ett rör som suger ut den lille pojakens hjärnsubstans (en metod som för övrigt har stora likheter med vissa abortmetoder¹⁹).

Nu kan naturligtvis Bengt aldrig någonsin nå medvetande. Frågan till läsaren är nu: Har Åke gjort något fel? Om han har gjort fel, är det *bara* fel därför att han har orsakat föräldrarna sorg eller är också *Bengt* ett offer? Och hur *dåligt* (dvs. hur *mycket* fel) var det? Han har ju inte dödat Bengt, »bara» förvägrat honom att bli en medveten människa. Och förresten var ju Bengt ingen »person» för ingen hjärndöd kropp är väl en person? Min moraliska intuition är att både Bengt och hans föräldrar är offer, men att Bengt själv är det starkaste skälet mot att utföra en sådan handling. Min intuition säger mig att det Åke gjort är så pass dåligt att det faller i samma moraliska kategori som mord. Kanske delar läsaren denna intuition.

Nu kanske någon vill invända att tankeexperimentet fallerar på det faktum att det är orealistiskt. Vi kommer aldrig att kunna rädda bebisar med anencefali så att de får medvetande. Men just denna relevanta skillnad gör bara argumentet mot abort *ännu* starkare. Under normala omständigheter är foster aldrig »hjärndöda» utan kontinuerligt stadda i utveckling, och det enda sättet att förhindra att de aktualiserar sina potentialer är genom att aktivt skada eller döda dem. Ett foster har den naturliga kapaciteten att åstadkomma en fullt funktionell hjärna om det bara får utvecklas i fred i sin naturliga miljö. Om det var fel av Åke att förvägra Bengt livet, hur mycket mer fel är det då inte av oss – *a fortiori* – att döda ofödda »potentiella människor» med motiveringen att de inte ännu är människor? Även om foster inte är människor (vilket vi har sett är extremt tveklaktigt) är detta otillräckligt för att berättiga abort, eftersom abort förvägrar dem möjligheten att *bli* människor.²⁰

Därutöver finns det problem med antagandet att foster vid ett tidigt stadium saknar medvetande. Redan efter två veckor börjar det centrala nervsystemet formas och fostrets hjärtslag kan mätas redan efter sex veckor. Efter bara nio veckor är alla delar på plats och där-efter innebär utvecklingen bara en tillväxt av organen. Om vi till detta lägger exempel på anomalier som slår hål på den rådande materialistiska synen på medvetande, blir det ännu svårare att hävda att foster inte har medvetande. Några exempel på sådana fall är de

som publicerats i den ansedda tidskriften *Science*. Ett av fallen är en student som har en IQ på 126, har mottagit utmärkelser i matematik, är socialt normal, men som i stort sett *saknar en hjärna(!)*²¹ Det finns också vittnesbörd från alternativa medvetandetilstånd som indikerar medvetenhet på ett väldigt tidigt fosterstadium, något som inte kan förklaras med våra nuvarande biologiska kunskaper.²² Att anta att foster saknar medvetande bara för att foster saknar mycket av hjärnsubstansen eller för att vi i nuläget inte kan registrera hjärnvågor hos mycket tidiga foster är alltså tivelaktigt. Dessa fall är också bara några av flera liknande exempel som talar emot en strikt materialistisk världsbild.²³

Utöver dessa argument finns ytterligare ett starkt argument som talar för att foster är människor och att abort faktiskt innebär att vi dödar små människor. Argumentet för detta är att våra preteoretiska intuitioner säger oss det, vilket visas av hur vi reagerar på bilder av aborterade foster.²⁴ På saker är så provocerande som att visa sådana bilder. Men varför det, om abort inte är fel? Visst kan vi bli äcklade av moraliskt neutrala bilder som t.ex. bilder från operationer. Men abortbilder provocerar i en annan mening – i en moralisk mening – kanske därför att de så tydligt talar om för oss hur förljugna vi är.²⁵ Vi försöker intala oss att aborter inte är fel för vi ser ju aldrig vad som verkligen händer. Bilden som säger mer än tusen ord talar rakt in i våra hjärtan och aktiverar samvetet innan vi hinner ljuga för oss själva med hjälp av bortförklaringar. Men eftersom det inte finns någon möjlighet till förlåtelse (tror vi) så orsakar detta att vi vredgas på budbäraren istället för på det moraliskt onda som bilden visar.²⁶ Att bara påpeka att abort stoppar ett hjärta som slår, vållade stor uppmärksamhet i media och reklamfilmen som gjorts av organisationen *Ja till Livet* stoppades på biograferna.²⁷ Media förfasades över att filmen skapade skuldkänslor hos människor. Men är det omöjligt att tänka sig att skuldkänslorna faktiskt orsakades av samvetet? Har det inte blivit något fel i ett samhälle där vi förfasas över *skuldkänslor* istället för *skuld*? Om skuldkänslor är signaler på verklig skuld är det sämsta man kan göra att förneka skuldens realitet, och det enda botemedlet är att söka förlåtelse och

få upprättelse. Men i det sekulära tidevarvet har vi avsatt Gud och de enda som kan förlåta oss är vi själva – men med vilken rätt förlåter vi oss själva?²⁸ Jag låter läsaren själv pröva sina moraliska intuitioner inför de abortbilder som jag refererar till i noten.²⁹

4. Invändningar mot att foster är människor med människovärde
 EN DEL ABORTLIBERALER försöker urskilja vissa specifika egenskaper, istället för mänsklighet, som kriterier för människovärde. De hävdar att just foster av alla människor inte har dessa egenskaper och därför inte har rätt till liv, trots att de är människor. På så sätt angriper man premissen (1.1[”]): Alla människor har människovärde. Argument som är populära i debatten är t. ex. att fostret bara är en »del av kvinnans kropp» eller att det är fel med abort bara om den sker efter att barnet kan »leva självständigt utanför modern». Även professorer som arbetar i rättsliga rådet vid Socialstyrelsen (som avgör om en abort får utföras efter vecka 22 osv.) anser att det är barnets förmåga att överleva utanför livmodern som är det viktiga, m.a.o. ett slags »livsduglighetskriterium».³⁰ Min fråga till dem som accepterar ett sådant kriterium är: Varför har detta relevans för en människas rätt till liv? Påståendet att fostret är en del av kvinnans kropp är också djupt problematiskt. Ett nödvändigt villkor för att ett organ eller en cellvävnad till fullo kan hävdas vara en äkta del av någons kropp är rimligtvis att cellvävnaden har samma DNA och blodgrupp som resten av kroppen, vilket inte är sant i något avseende när det gäller ett foster.³¹ Är det moraliskt tillåtet att döda ett barn när det är ofött, men fel att döda samma barn om vi först skulle ta ut det från modern innan vi dödade det? Betyder det också att det vore okej att döda barnet om navelsträngen fortfarande band barnet till mamman? Givet biologiska fakta vore det lika legitimt att hävda att kvinnan är en del av fostrets kropp.

Rimligtvis ska inte överlevnadsförmåga eller storlek eller var någon befinner sig vara relevanta faktorer för huruvida individen i fråga har människovärde. Är en pygmé i Afrika mindre värd än en lång europé? Att fostret är i *beroendeställning* till modern kan inte vara ett skäl till att det saknar människovärde. I så fall skulle sia-

mesiska tvillingar sakna rätt att leva. De är ju kroppsligt beroende av varandra eller så är åtminstone den ena beroende av den andra. Om siamesiska tvillingar har människovärde, varför skulle då inte fostret ha det?

Teknologin för att rädda för tidigt födda barn har utvecklats dramatiskt. Betyder det att vi ska hävda att rätten till liv, eller att definitionen av ›människa›, hela tiden ändras? Ska vi hävda att 22-veckors foster *nu* har rätten att leva, men inte hade det 1970? Eller att foster 1970 inte var människor men att foster nu är människor? Eller att 22-veckors foster i Sverige är små människor med rätt att leva, men att lika gamla foster inte är människor eller har rätt att leva i utvecklingsländer där man saknar den teknik vi har här? Skulle utvecklingen gå så långt att artificiella livmödrar blev verklighet, borde alla abortliberaler bli abortmotståndare, i alla fall om livsduglighetskriteriet vore det avgörande. Men i så fall bygger den abortliberala positionen enbart på bristande teknologi, vilket gör livsduglighet utanför livmodern till ett icke-moraliskt kriterium, något som inte kan användas för att besvara en av vår tids viktigaste moraliska frågor. Min slutsats är att livsduglighetskriteriet är absurt och godtyckligt av flera skäl.

Men det är inte bara godtyckligt och absurt, utan även inkonsekvent, för i alla andra situationer skulle en människas beroendeställning inte vara ett skäl mot att hon är skyddsvärd utan *de facto* ett skäl för att hon är skyddsvärd. Det faktum att bebisar och barn är beroende av oss vuxna är inte ett argument mot att vi ska skydda dem mot allt ont, utan ett starkt skäl *för* att vi ska skydda dem. Kriteriet som vissa abortförespråkare använder är alltså *a fortiori* ett skäl *mot* abort och inte för abort.

Dessutom har ett sådant kriterium konsekvensen att även *födda* bebisar saknar rätt till liv: de är ju också beroende av sina mödrar för näring och kärlek och därmed för sin överlevnad. Få anser (*pace*, Peter Singer, och Michael Tooley) att det bör vara tillåtet för mödrar eller andra vårdnadshavare att döda de bebisar de tar hand om, bara för att de av någon anledning vill det.³² För att undvika sådana konsekvenser måste abortliberalerna hävda att det bara är

om en individ är »internt» beroende (dvs. beroende av moderns kropp) som det är legitimt att döda denne, men inte om samma individ är »externt» beroende av modern eller andra för sin överlevnad. Men relevansen av en sådan distinktion slår i alla fall mig som extremt kontraintuitiv. Abortliberaler är skyldiga oss tungt vägande skäl som kan förklara varför en sådan distinktion skulle vara moraliskt relevant. Väger den kroppsliga autonomi tyngre än andra människors liv? Gäller det förresten bara »kroppslig autonomi» eller all sorts autonomi? Vanligtvis drar vi gränsen för en persons rätt till kroppslig autonomi åtminstone vid andras lika rätt. Vi anser t.ex. inte att jag får använda min kropp till att misshandla andra med motiveringen att jag bara utövar min rätt att använda min kropp som jag vill. Men i så fall är det uppenbart att »kroppslig autonomi» inte kan rättfärdiga abort, eftersom abort inkräktar på en annan människas kroppsliga autonomi, nämligen den ofödda människans.

Det finns andra typer av invändningar mot att foster är människor med människovärde, sådana som oftast används av filosofiskt skolade personer. Medan jag anser att en individ har sitt värde i kraft av att vara en viss sorts varelse – människa – så anser t.ex. Peter Singer och Michael Tooley att en individ bara har värde (är en »person», enligt deras definition) om denne har *aktuella* önskningar om ett framtida liv.³³ Singer säger t.ex.: »Dödandet av en snigel eller ett en dag gammalt spädbarn förhindrar inga viljeattityder [angående något framtida liv] av denna karaktär, eftersom sniglar och nyfödda spädbarn inte kan hysa sådana viljeattityder» (Singer 1990, s. 78). Min förhoppning är att läsaren finner Singers synsätt lika – för att uttrycka mig milt – motbjudande som undertecknad gör. Men en sådan definition tycks också ge oacceptabla resultat. Dödandet av vuxna personer som är drogade, senildementa, sover, ligger i koma eller är så djupt deprimerade att de inte har någon »önskan att fortsätta leva» skulle följaktligen inte vara moraliskt fel.

En annan variant av Tooleys och Singers angrepp mot oföddas människovärde är att även om vissa relevanta *potentiella* egenskaper

skulle räcka för att göra någon till en person med människovärde så har foster inte dessa egenskaper. Tooley som också förespråkar rätten att döda bebisar framhåller:

[...] having a right to life presupposes that one is capable of desiring to continue existing as a subject of experiences and other mental states. This in turn presupposes both that one has the concept of such a continuing entity and that one believes that one is oneself such an entity. So an entity that lacks such a consciousness of itself as a continuing subject of mental states does not have a right to life. (Tooley 1972, s. 49)

En moralisk princip som innebär att det är moraliskt tillåtet att döda bebisar är för mig tillräckligt för att avvisa principen som absurd. Men det finns fler problem med en sådan princip. För det första så uppfyller ofödda foster med råge detta krav, då varje foster ju har *potentialen* (»is capable» i Tooleys terminologi) för allt detta. För att undkomma detta problem måste abortliberalerna hävda att det bara är en viss sorts potential som räknas. Dvs. »is capable» får inte betyda »ha utvecklingspotential», utan bara »ha temporär potentialitet». Med det senare avser jag potentialer som aktualiseras och försvinner med jämna mellanrum. En människa i fosterstadium, såväl som i bebis-stadium, är inte kapabel att medvetet önska sin fortsatta existens, så länge hon är i ett sådant utvecklingsstadium. Men denna distinktion är lika problematisk som den mellan externt och internt beroende, eftersom den förefaller helt godtycklig. Den enda skillnaden mellan utvecklingspotential och temporär potentialitet är att den förra aktualiseras i steg över tid, och en sådan skillnad förefaller irrelevant för en människas rätt att leva.

För det andra har ett sådant kriterium för människovärde också andra problematiska konsekvenser, eftersom inte bara bebisar utan också *vuxna* människor ofta saknar denna »temporära potentialitet». Vi kan fråga oss om en person som sover är kapabel att medvetet önska sig ett framtida liv, *medan* hon sover? Är en person i koma kapabel att medvetet önska sig ett framtida liv *medan* vederbörande är i koma?³⁴ Svaret tycks vara nej. Men då är ju inte heller

vuxna människor alltid »kapabla» att önska sig framtida liv och även vuxna människor saknar människovärde och rätt till liv med jämna mellanrum.³⁵ Abortliberalen måste då hävda att det väsentliga inte är att det finns en *medveten* aktuell önskan utan att det är tillräckligt att det finns en omedveten aktuell önskan. Men då är abortliberalerna skyldiga oss en förklaring till varför det är en så stor moraliskt relevant skillnad mellan en människa som har en potentiell önskan att leva och en människa som har en omedveten önskan att leva, en skillnad som skulle berättiga att den ena får dödas men inte den andra. Ett sådant kriterium tycks dessutom ge resultatet att en person i irreversibel koma har rätt till liv men inte en sex månaders bebis. Läsaren får fråga sig om det verkar rimligt.

Det går inte heller att modifiera kravet till att betyda att sovande personer har rätt till liv endast om de på något sätt »gjort anspråk» på att vilja fortsätta leva innan de somnade. För det betyder också att vuxna personer i irreversibel koma och hjärndöda har rätt till liv men inte ett friskt barn som är för ungt för att ha gjort något dylikt »anspråk». Vi måste då istället fråga oss om det är rimligt med en princip som säger att det är fel att döda en person som inte har ett framtida liv, annat än som koma-patient eller som hjärndöd, men helt okej att döda en människa som *har* ett framtida liv med allt vad det innebär, och därtill med den enda motivering att den förra – i någon mening som aldrig förklaras – på något sätt gjort ett uttalat anspråk på att vilja leva. Personligen anser jag att det inte är tillåtet att döda någon av dem, men om jag måste välja skulle jag välja att låta den senare leva, då den personen faktiskt har ett medvetet och mänskligt fungerande liv framför sig. Marquis poäng att abort förvägrar ofödda människor rätten att få leva just sådana »riktiga liv» blir här mycket relevant.

Min uppfattning är att varje försök att kritisera huvudargumentets premiss att »alla människor har människovärde» (och därför bör ha samma rätt till liv), genom att bara urskilja vissa enskilda egenskaper som grund för människovärdet leder till sådana här orimligheter. Det kommer alltid att finnas uppenbara motexempel mot sådana avgränsningar. Människovärdet måste vara baserat på

det enkla faktum att vi är människor och inte på någon kontingent egenskap som vi kan förlora p.g.a. olika omständigheter.

5. Invändningar mot argumentationens tillräcklighet

DE ABORTLIBERALA MOTARGUMENT som kan riktas mot tillräckligheten av min huvudargumentation ifrågasätter inte att foster är människor eller att de har människovärde, utan menar att abort ändå är berättigat (och därmed bör vara lagligt) av andra skäl som av någon anledning övertrumfar fostrets rätt till liv.

Är det då aldrig berättigat med abort? Hur är det vid våldtäkt eller incest eller då moderns liv är hotat? Vidare: är det ens rimligt att tro att ett abortförbud skulle minska det totala antalet aborter? Leder det inte bara till att osäkra illegala aborter ökar, något som kommer att riskera kvinnors liv?

Dessa invändningar brukar ofta ses som abortliberalernas trumfkort, ett som övertrumfar allt som en människovärdesförespråkare kan anföra som skäl. Men sådana invändningar måste granskas, precis som alla andra argument, i ljuset av principer för korrekt argumentation med avseende på entydighet, hållbarhet, relevans och tillräcklighet. Som vi strax ska se så är alla dessa invändningar baserade på premisser med både tveksam hållbarhet och tillräcklighet.

Givet att foster är små människor kan jag bara se att det kan vara berättigat att ta deras liv av samma anledning som det kan vara berättigat att ta vuxna människors liv, dvs. i de sällsynta fall då *liv* står mot *liv* eller mot något annat av samma etiska dignitet.³⁶ I sådana fall måste också sannolikheten för ett utfall tas med i beräkningen. Om en graviditet medför en *liten* risk för moderns liv berättigar alltså inte det att vi med säkert utfall dödar den ofödda människan. Här finns också en viktig skillnad mellan handling och underlåtelse. En abort innebär att *avsiktligt* och *aktivt* döda fostret medan moderns eventuella död varken vore avsiktligt eller aktivt orsakad utan endast en *förutsedd* risk som man har *tillåtit*. Men om det föreligger stor fara för kvinnans liv så kan det berättiga abort eftersom ett människoliv står mot ett annat och då blir andra överväganden relevanta (såsom t. ex. relationer till andra människor, aktualiserade

egenskaper etc.). Dessutom är det ofta så att fostret dör om modern dör.

Men ingen lagstiftning ska vara baserad på extrema enskilda fall.³⁷ Även om vi anser det berättigat med dödligt nödvärn i extrema fall så förespråkar vi inte en generell rätt att döda andra människor utan att ens behöva ange skäl för det, vilket är fallet med Sveriges lag om fri abort fram till graviditetsvecka 18. Argumentet utifrån fara för kvinnans liv utgör alltså inget bra skäl för den liberala abortlagstiftning vi har i Sverige. Det bör också påpekas att abort för att rädda kvinnans liv var lagligt redan innan den fria aborten infördes och är lagligt i de allra flesta länder som har en restriktiv abortlagstiftning.

Argumentet för aborträtt utifrån extrema fall med graviditet som en följd av våldtäkt eller incest förutsätter att kvinnor skulle må bättre om de fick abortera barnet de bär på, när graviditeten tvingats på dem, och därtill på ett hemskt sätt. Vid första påseendet kanske ett sådant förhållningssätt kan verka rimligt. Kvinnan slipper att via barnet bli påmind om det traumatiska som hon varit med om. Men att genomföra en abort är också ett trauma, vilket inte bara förnuftet utan också en stor mängd studier säger oss.³⁸

Vi kan också fråga oss vilka skäl vi har att tro att dödandet av de barn kvinnorna bär på i allmänhet kommer att underlätta läkningen av kvinnornas trauma. Finns det några studier som stöder det? Mig veterligen finns det inga sådana studier, däremot finns det studier som indikerar motsatsen. Studier visar att våldtagna kvinnor som aborterat sitt barn ångrar att de gjort abort, medan ingen av de kvinnor som behållit barnet ångrar sig.³⁹

Det är svårt att se att det skulle bli bättre för mamman att ta ut sin (berättigade) vrede över övergreppet på det oskyldiga barnet. Jag glömmer aldrig när jag för många år sedan diskuterade denna fråga med en kvinnlig vän, och hon replikerade: »Varför skulle jag vilja döda barnet, det är ju *mitt* barn!?» Precis! Det är moderns barn, inte våldtäktsmannens; han förlorade rätten till föräldraskap genom sin gärning.⁴⁰ Barnet är en helt oskyldig människa som bara har råkat bli till vid fel tillfälle och på fel sätt. Jag anser att man

utgår ifrån ett helt felaktigt perspektiv när det ofödda barnet av någon anledning uppfattas som en fientlig parasit injicerad av en våldtäktsman – istället för vad det är, nämligen mammans son eller dotter som tyvärr blev till på ett hemskt sätt, men som är helt oskyldig till allt det hemska som modern utsattes för.

Men abortliberalernas »våldtäktsargument» har fler problem. Det har inte bara dubiösa premisser, utan är dessutom ett cirkelbevis.⁴¹ För få skulle ju anse att det vore legitimt att döda ett barn avlat genom våldtäkt då barnet är fött. Vore det moraliskt tillåtet att döda, säg, en treåring för att den blev till genom våldtäkt med motiveringen att den påminner mamman om våldtäkten? Jag tror de flesta svarar nej. Men i så fall är vi bara tillbaka till min huvudargumentation: Ofödda barn är lika mycket människor som treåringar fast i en annan utvecklingsfas. Att utan argument förutsätta att ofödda inte är människor, trots att det kritiska i hela ämnet om abort är just frågan om foster är människor eller inte, är att förutsätta det som ska bevisas. Som vi sett finns starka argument för att foster är människor med människovärde oavsett hur de kom till eller i vilket utvecklingsstadium de för tillfället råkar vara. Det är alltså de som hävdar motsatsen som har bevisbördan.

Men hur är det då med invändningen att ett abortförbud leder till farliga illegala aborter? Det måste ses som ett stort framsteg för vänsterliberaler att de lyckats skapa bilden av »den smutsiga bakgårdsaborten» i allmänhetens medvetande, för inget kan vara längre från sanningen. Det är en myt att illegala aborter leder till att kvinnor dör, i alla fall om vi pratar om västvärlden.⁴² Faktum är att flera decennier innan abort legaliserades i USA, utfördes 90 % av alla aborter av legitimerade läkare på läkarmottagningar, inte i någon mörk gränd. Den tidigare aborträttsaktivisten Bernard Nathanson erkänner att han och de andra grundarna av NARAL fabricerade uppgiften att en miljon kvinnor i USA per år sökt illegal abort och att det skulle ha varit 5 000–10 000 av dessa som dog av sviterna. Det verkliga antalet som sökt illegal abort i USA var inte mer än 98 000 per år och antalet abortrelaterade dödsfall före 1973 var i genomsnitt bara 250 per år.⁴³ År 1977 var abort fortfarande

förbjudet i 80 % av landet men abortdödligheten låg då på endast 39 fall eftersom man hade börjat använda sig av antibiotika och på så sätt fått ner infektionsrisken.⁴⁴

Faktum är att bevisen pekar på att abortförbud inte alls är negativt för mödrahälsan utan tvärtom räddar livet på kvinnor. Under den tid som Polen och resten av de östeuropeiska länderna ockuperades av Ryssland tilläts statsfinansierad abort under graviditetens första tre månader. Mellan år 1960 och 1985 varierade antalet aborter mellan 135 000 och 168 000. År 1990 kom bildandet av självständighetsrörelsen Solidaritet och genom inflytandet från påven Johannes Paulus II förbjöds abort. År 1998 var det totala antalet aborter *inte mer än 253 stycken* varav 199 utfördes för att rädda kvinnans »liv och hälsa», 45 stycken på grund av våldtäkt, och nio stycken på grund av incest. Trots att det gällde en stor nation som hade haft statligt finansierad abort i 44 år och där praktiserandet redan hade fått fäste, minskade förbudet (i kombination med Polens förkastande av kommunismen) det totala antalet aborter ända ner till 0,004 %. Samtidigt blev det 25 % färre missfall och 30 % *färre* kvinnor dog jämfört med då abort var legalt. Enligt årsrapporten 1992 dog 21 kvinnor av graviditetsrelaterade problem, varav inget fall rörde illegal abort.⁴⁵ Det är alltså en myt att förbud inte minskar antalet aborter och det är en myt att illegala aborter leder till att fler kvinnor dör, i alla fall i västvärlden. Det finns ingen enkel relation mellan lagstiftning och antalet kvinnor som skadas eller dör i illegala aborter. Den relationen är komplex och många andra faktorer spelar in. Det tycks även som att en restriktiv abortlagstiftning kan vara gynnsam för kvinnohälsan i ett land.⁴⁶

Men även om abortliberalernas motargument hade haft sanna premisser, hade det varit otillräckligt som skäl för en liberal abortlagstiftning, av den enkla anledningen att vi inte kan legalisera dödandet av oskyldiga människor, bara för att göra dödandet mindre riskfyllt för dem som deltar i dödandet. En jämförelse med könsstympling visar hur inkonsekventa många av abortliberalerna är. På skulle förespråka legalisering av könsstympling även om man vet att många flickor kommer att utsättas för det ändå, och oavsett

om det sker på ett farligare och mer ohygieniskt sätt. Istället menar de flesta att en lagstiftning som tillät kvinnlig könsstympning visserligen skulle vara bättre för de kvinnor som ändå skulle utsättas för det, men att detta inte skulle uppväga den legitimitet och den potentiella spridning som fenomenet då riskerar att få. Man vill helt enkelt inte cementera en sådan hemsk sedvänja. Men om man (med rätta) accepterar ett sådant resonemang för könsstympning, varför skulle vi resonera annorlunda när det gäller dödandet av människor? Om det omoraliska med stympning väger tyngre än alla andra överväganden, borde då inte det omoraliska med *dödandet* av oskyldiga också väga tyngre än andra överväganden i abortfrågan?

Den sista invändningen mot tillräckligheten i min huvudargumentation utgår från idén att även om de ofödda människorna har människovärde med samma rätt till liv som oss andra, så kan det ändå vara berättigat att genomföra abort därför att graviditeten bryter mot andra rättigheter som kvinnan har, såsom t.ex. hennes autonomi. En företrädare för denna argumentation är Judit Jarvis Thomson. Hennes välkända analogiargumentation lyder:

I propose, then, that we grant that the fetus is a person from the moment of conception. How does the argument go from here? Something like this, I take it. Every person has a right to life. So the fetus has a right to life. No doubt the mother has a right to decide what shall happen in and to her body; everyone would grant that. But surely a person's right to life is stronger and more stringent than the mother's right to decide what happens in and to her body, and so outweighs it. So the fetus may not be killed; an abortion may not be performed. It sounds plausible. But now let me ask you to imagine this. You wake up in the morning and find yourself back to back in bed with an unconscious violinist. A famous unconscious violinist. He has been found to have a fatal kidney ailment, and the Society of Music Lovers has canvassed all the available medical records and found that you alone have the right blood type to help. They have therefore kidnapped you, and last night the violinist's circulatory system was plugged into

yours, so that your kidneys can be used to extract poisons from his blood as well as your own. The director of the hospital now tells you, »Look, we're sorry the Society of Music Lovers did this to you – we would never have permitted it if we had known. But still, they did it, and the violinist now is plugged into you. To unplug you would be to kill him. But never mind, it's only for nine months. By then he will have recovered from his ailment, and can safely be unplugged from you.» Is it morally incumbent on you to accede to this situation? No doubt it would be very nice of you if you did a great kindness. But do you have to accede to it? What if it were not nine months, but nine years? Or longer still? What if the director of the hospital says, »Tough luck, I agree, but you've now got to stay in bed, with the violinist plugged into you, for the rest of your life. Because remember this: all persons have a right to life, and violinists are persons. Granted you have a right to decide what happens in and to your body, but a person's right to life outweighs your right to decide what happens in and to your body. So you cannot ever be unplugged from him.» (Thomson 1971, s. 48–49)

Håller Thomsons analogi? Det finns åtminstone nio skäl till varför det är en felaktig analogi.⁴⁷ För det första är analogin felaktig eftersom den förutsätter att relationen mellan en mor och hennes barn inte är en relation som medför mer ansvar än det ansvar man har till en slumpmässig främling. Om ditt barn blev sjukt av något *du* gjorde, och ditt barn behövde din blodtransfusion – skulle du då kunna vara moraliskt berättigat att *neka* din son eller dotter blodtransfusion med hänvisning till kroppslig autonomi?⁴⁸

För det andra är graviditet, förutom i våldtäktsfall, resultatet av en medveten handling vars naturliga konsekvens är att bli gravid. Kvinnan är en »med-orsak» till graviditeten. I fallet med violinisten så var inte du orsaken till att violinisten kopplades till dig, inte heller var du orsaken till hans sjukdom.

För det tredje, violinistfallet representerar en onaturlig och extraordinär situation, till skillnad från en graviditet som är en helt naturlig situation där fostret befinner sig precis där det *ska vara*

under normala omständigheter. Det ofödda barnet är inte i någon medicinsk mening en inkräktare utan är där det hör hemma, men detsamma kan inte sägas om violinisten. Gravitetet är ingen sjukdom utan ett helt naturligt tillstånd.

För det fjärde, att genomföra en abort är inte detsamma som att dra ur kontakten till en medicinsk apparatur. Om du bara frikopplar dig från violinisten så är inte du den egentliga orsaken till hans död, utan han dödas av sin ursprungliga sjukdom. I en abort blir fostret aktivt *och* avsiktligt dödat: det krossas, slits i stycken eller förgiftas. Motsvarande skulle vara om du aktivt hackade violinisten i bitar för att komma loss från honom.

För det femte är en gravitetet inte alls lika begränsande som det att vara fastbunden vid en säng i nio månader. I början av graviditeten märks den inte alls och i de allra flesta fall är det först i slutet som graviditeten kan begränsa rörelsefriheten. Många gravida kvinnor kan utan problem träna lätt på gym även i nionde månaden. Det kan knappast jämföras med att vara fastkopplad till en vuxen person i en säng under nio månader.

För det sjätte kan analogin inte vara korrekt eftersom den har den orimliga implikationen att vi aldrig kan klandra en moder för att hon tar risker med sin gravitetet. De flesta av oss anser att det vore fel om en kvinna drack, rökte, knarkade och sysslade med fallskärmshoppning när hon var i t.ex. sjätte månaden. Om analogin ska tas på allvar så tycks den försvara också sådant.

För det sjunde har analogin också den absurda implikationen att du måste försvara abort ända upp till nionde månaden. De flesta anser, trots allt, att det är fel att abortera en niomånaders bebis. Men om analogin accepteras så försvarar den också sådana aborter. Det tar jag som ytterligare en *reductio ad absurdum* av analogin.

För det åttonde – Varför begränsa analogin till bara graviditeten? Barn i alla åldrar inkräktar på vår autonomi. Vi är »ihopkopplade» med dem på massor av sätt. Dina barn orsakar att du måste kliva upp mitt i natten, arbeta långa dagar för att ha råd att ge dem mat och kläder och presenter. Du måste ibland gå och bära på dem och skjutsa dem fram och tillbaka till diverse olika platser (skolan, läka-

re, träningar etc.). Varför visar inte analogin att vi också har rätt att göra oss av med sådana inskränkningar på vår autonomi? Kanske är *postnatal* abort nästa steg i själviskhetens namn? Tänk bara på hur barn kan hota våra intressen.

För det nionde kan vi lätt göra en kontraanalogi som stöder en motsatt slutsats:

Tänk dig ett mycket speciellt fall med två treåriga siamesiska tvillingar: Donald och Eric. Trots att de är siamesiska tvillingar har det visat sig att de inte enäggstvillingar(!) På något sätt har två befruktade ägg växt samman, vilket ska vara omöjligt under normala omständigheter. Men på grund av mammans speciella genetik och på grund av en fertilitetsmedicin som hon åt under graviditeten har detta tillstånd blivit möjligt. Dessutom har tvillingarna två olika fäder. Kort efter att mamman hade samlag med sin make smög sig en brottsling in i huset och våldtog henne, vilket läkarna på något sätt har fastslagit resulterade i Eric. Det är när läkarna har börjat förbereda en operation som kan skilja tvillingarna åt som allt detta har uppdragats. Då har det även visat sig att tvillingarna utan risk kan separeras med kirurgi. Tyvärr vill det sig inte bättre än att det inträffar en bilolycka strax innan operationen ska utföras, som visserligen inte skadar Donald, men gör att Eric hamnar i djup koma. Denna koma är emellertid av ett mycket märkligt och specifikt slag, vilket också beror på medicinen han behöver för att behandlas. Läkarna vet att behandlingen kommer att pågå nästan exakt nio månader och att den kommer att förstöra alla Eriks minnen, förmågor och kognitiva kapaciteter så att han, när han vaknar, åter måste lära sig allting och inte kommer att komma ihåg något från sina tidigare tre år. På grund av egenheter i Erics mycket speciella koma-tillstånd och på grund av den typ av operation som behöver utföras, är det enda sättet att skilja tvillingarna åt medan Eric ligger i koma, att aktivt döda Eric. När Eric vaknar ur sin koma kan operationen emellertid utföras utan nämnvärd hälsorisk för någon av dem. Alternativen är alltså att antingen låta treåriga Donald bära på Eric i nio månader, eller att aktivt döda Eric.

Frågan till läsaren blir: Är det självklart att det är moraliskt tillåtet att avsiktligt och aktivt döda Eric för att Donald ska slippa att vara förenad i nio månader med sin komatösa bror? Skulle Donald ha rätt att döda sin bror om han kunde? Denna kontraanalogi motsvarar också de extrema fall då graviditeten är resultatet av en våldtäkt. Faktum är att denna situation är värre jämfört med en graviditet orsakad av en våldtäkt, eftersom Donald helt sitter fast vid sin komatösa bror. Notera att den ändå ger en motsatt intuition jämfört med Thomsons analogi. Men om inte ens detta vore moraliskt tillåtet, hur mycket mer fel är det då inte att göra en abort (och än mer då graviditeten inte är resultatet av en våldtäkt)? De finns de som anser att Thomsons analogiargument är ett bra argument för en liberal abortpolitik,⁴⁹ men jag delar inte den uppfattningen.

6. Slutord

DET HAR SAGTS att ett samhälles moraliska status bestäms av hur väl det tar hand om de svaga, de som inte själva kan föra sin talan. Om det är sant har vårt samhälle en mycket lägre moralisk status än vad vi tror. Jag har svårt att se hur abortliberaler övertygande kan visa att den argumentation jag har lagt fram här är felaktig. De måste då förkasta att alla människor har människovärde och förklara varför inte foster har människovärde. Eller så måste de visa att foster trots allt inte är människor. Argumentationen har varit multipel och de argument som samverkar är hyper-koordinativa, vilket betyder att det inte räcker med att bara visa att något eller några argument är felaktiga, utan man måste visa att flera av argumenten är felaktiga för att visa att argumentationen inte håller.⁵⁰

Men låt oss för argumentationens skull anta att kritiker lyckas visa att inget av mina argument håller måttet. Skulle det i så fall betyda att vår liberala abortlagstiftning är berättigad? Inte alls. Vi har tre alternativ: (1) vi vet att abort inte innebär att vi dödar en människa, (2) vi vet inte om abort innebär att vi dödar en människa, (3) vi vet att abort innebär att vi dödar en människa. Det är bara om det första alternativet är sant som vi kan berättiga en liberal abortlagstiftning. Vi måste veta att abort inte dödar en människa. Om vi

inte vet det bör abort inte tillåtas. När det gäller liv och död ställer vi alltid annars moraliska krav på vetenskap innan man får agera. Ingen skulle anse att man kan skjuta mot en buske om man inte vet om det är jaktkamraten eller ett djur som rör sig där. Det går inte att försvara att man avfyrar ett dödligt vapen mot en buske genom att säga att man inte vet vad som finns där. Vi skulle aldrig riva ett hus genom sprängning om vi inte bortom rimligt tvivel visste att det var helt tomt på människor. Jag har aldrig sett att abortliberaler försöker bära den bevisbörda de rimligen har. Min slutsats blir alltså att abort borde förbjudas enligt lag. Första steget är naturligtvis inte förbud utan att ta bort all statlig finansiering av abort: självklart ska inte skattemedel gå till att döda människor. I kombination med detta bör självfallet gravida kvinnor få samhällets fulla stöd, på ett sätt som inte är fallet idag. Det måste också utföras ett gediget upplysningsarbete så att alla förstår vad abort egentligen är.

→

André Juthe är doktorand i argumentationsteori vid Amsterdams universitet.

Noter

1 Se Oderberg 2002b, s. 2.

2 Det utförs mellan 35 000 och 38 000 aborter årligen i Sverige enligt socialstyrelsen. Se <http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/aborter>

3 Det är inte ofta som kritiken mot en argumentation för abortförbud är att argumenten är irrelevanta.

4 Det finns naturligtvis krigssituationer som är speciella men här syftar jag på normala situationer i fred.

5 »Alla människor har människovärde» ska inte tolkas som att alla människor alltid har samma rättigheter i varje situation eftersom en olikhet i kontext och egenskaper kan ge olika rättigheter. Det kan finnas relevanta skillnader som gör att vi har olika rättigheter trots att vi har samma människovärde. En bebis har t.ex. inte rätten att köra bil; den har istället rätten att bli närd av sin moder eller annan lämplig vårdnadshavare. En brottsling har inte rätten att röra sig fritt till dess att dennes strafftid går ut etc. Men rätten att inte bli oskyldigt dödad är ett minimikrav för människovärde.

6 (1.1) är det första argumentet för (1); (1.1') är den länkade premissen för (1.1) och (1.1'') anger den andra premissen för (1.1) medan (1.1.1) anger det första argumentet för (1.1), och (1.1.2) det andra argumentet för (1.1) etc. I sektion [5] bemöter jag invändningar mot idén

att denna argumentation är tillräcklig.

7 Att avsiktligt döda oskyldiga människor är att kränka människovärdet hos dessa människor.

8 En kritiker måste alltså vederlägga *både* första argumentet (1.1.1), *och* andra argumentet (1.1.2), för ståndpunkten (1), om denna rationellt ska kunna förkastas.

9 Se Marquis 1989; 2013. För kritik av hans position, se Iverson (2008) och Norcross (1990). För ett försvar, se Tully (2012).

10 En del kritiker till Marquis menar att i många fall kan döden vara det som hindrar ett liv i förnedring och misär och därför inte alls tar bort någon värdefull framtid. Inte heller förklarar det den vrede vi känner när någon blivit mördad jämfört med när någon bara dör i en sjukdom. En del har också hävdats att Marquis argument också måste vara ett skäl mot preventivmedel. Men det tycker jag inte håller, för Marquis kan begränsa sin princip till befintliga människor och/eller aktiva handlingar (till skillnad från underlåtelser).

11 Vi kan se det negativa värdet som en funktion av flera samverkande faktorer. Det som gör att det är fel att döda andra människor är dels att vi har ett moraliskt krav att ta hand om våra medmänniskor, dels att de har en rätt att leva, dels att det kränker människovärdet och dels att det berövar dem deras framtida liv.

12 Vi har helt enkelt inte *rätten* att döda andra människor eftersom alla människor har ett unikt värde.

13 Eftersom gränsdragningen gäller människoliv är abortliberalerna skyldiga att förklara exakt när fostret blir en människa.

14 Oderberg (2000a) ss. 174–179 och (2000b) ss. 31–40, har inspirerat mina argument kring detta.

15 Lee (1996) gör viktiga distinktioner mellan olika typer av potentialiteten ss. 24–26.

16 Oderberg påpekar detta (2000a) s. 178. Jag ansluter mig till stor del till hans syn, dock inte hans uppfattning att det är i kraft av en potentialitet som vi har rättigheter. Jag tänker mig i stället att rättigheter kommer av vilket stadium som en viss sorts varelse för tillfället befinner sig i.

17 Naturligtvis är det sant att också »passiva potentialer» finns hos saker därför att de är en viss sorts sak. T.ex. skulle kattungen inte ha någon potentialitet för att bli en rattmuff om den inte vore den sorts sak som den är. Men artskillnaden som finns mellan »passiv potentialitet» och »naturligt aktiv potentialitet» torde stå klar för läsaren.

18 Wikipedia artikel »Anencefali» [Elektronisk] Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Anencefali> [2015-03-29]

19 Vid en vacuumexeres förs en sug in i livmodern. Barnet och moderkakan trasas sönder och sugs ut i en skål. Vid en abort genom dilaterings- och extraheringsprocedur, som inte utförs i Sverige men väl i USA, avlivas barnet genom att dess hjärnsubstans avlägsnas med hjälp av en vacuum sug.

20 Här kan vi anknyta till Marquis idé om att abort berövar de ofödda framtida liv lika våra. (Marquis 1989; 2013).

21 Lewin (1980) En hjärnscan avslöjade att studenten nästan helt saknade hjärnbark och att skallen istället var fylld med cerebrospinal vätska. Det intressanta är att detta fall inte heller är något nytt i den medicinska världen.

22 Grof (1975) se t.ex. ss. 183–187 och 237, även fotnot s. 237.

23 Flera andra fall finns där upp till 95 % av skallen uppfyllts med förstörade ventrikler och ändå har personen en IQ över hundra (Lewin 1980).

24 Om vi accepterar att vi kan ha moraliska intuitioner genom att bara observera enskilda situationer så är det svårt att förstå varför inte en bild kan vara föremål för den moraliska intuitionen.

25 Ibland hörs invändningen att bilderna är »osmakliga» men hur kan en korrekt återgiven bild vara osmaklig? Det är väl snarare det som bilden visar som är osmakligt, vilket *a fortiori* bara ger ett starkare skäl mot det bilden visar.

26 Min vän Mats Selander som startat MRO, *Människorätt för ofödda*, får utstå mycket aggressivitet (blir slagen, spottad på etc.) när han visar genuina bilder på aborterade foster.

27 En del »vänsterliberaler» till och med raljerar över det. Se t.ex. Magnusson, Lisa (2009) »Abort stoppar ett hjärta som slår – än sen?» Aftonbladet 2009-02-17. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/debatt/kronikorer/lisamagnusson/article11659953.ab> [2015-02-26].

28 Om abort inte vore mer än att ta bort t.ex. en blindtarm så vore det konstigt att också de flesta abortliberaler ser abort som något icke önskvärt. Men varför skulle de göra det, om det inte innebär att en människa dör? Om det bara är som att ta bort en blindtarm borde man inte ha några som helst etiska invändningar, annat än möjligtvis att det kostar samhället pengar.

29 För bilder, se: http://www.abortnej.se/images/abortion/11_weeks04.jpg;

http://www.abortnej.se/images/abortion/22_weeks-01.jpg;

http://www.abortnej.se/images/abortion/24_weeks-01.jpg;

http://www.abortnej.se/images/abortion/10_weeks-09.jpg

30 Se Atterstam 2009, ss. 1–2.

31 Notera kvalificeringen »till fullo» och »äкта». Det går inte att försöka använda organdonationer som motexempel mot påståendet. Organdonation innebär att ett organ får en funktion i en kropp det tidigare inte var en del av. Men det är bara en del av den nya kroppen enligt en funktionell definition, inte enligt en strukturell definition (jmf. den taxonomiska distinktionen mellan funktionell och strukturell klassificering). Ett foster är dessutom inte en funktion hos kvinnans kropp i någon relevant mening.

32 Singer (1990) s. 121 skriver faktiskt: »Spädbarnsdödande kan alltså jämföras med abort när de som står barnet närmast inte vill att det skall leva.»

33 Här blir alltså skillnaden att jag anser att alla mänskliga individer är personer medan Tooley och Singer anser att bara mänskliga individer med »önskan att leva» etc. är personer.

34 Oderberg gör denna poäng, dock verkar han inte skilja mellan de olika typerna av potentialitet jag anger här. Oderberg (2000a) s. 179.

35 Om försvaret skulle vara att en som sover bara för en viss tid är inkapabel att önska att leva så gäller det också för den ofödda. Enda skillnaden är att fostret är inkapabelt under en längre tid. En annan variant av denna argumentation är att göra en skillnad mellan aktuella önskningar och *ideala* önskningar: de senare är de önskningar vi skulle ha om vår perception inte var påverkad av okunnighet eller oförmåga. Men även en sådan argumentation misslyckas att utesluta foster som ägare av ideala önskningar. Foster skulle också självklart ha en önskan att leva om de hade haft förmågan att önska, alltså hamnar de i samma kategori som deprimerade, sovande, och koma-patienter. Se Kaposy (2012).

36 Jag tänker här på extrema exempel då grundläggande mänskliga rättigheter är hotade. T.ex. anser jag att det är berättigat med dödligt våld som försvar om alternativet

är att någon oskyldig hotas att allvarligt misshandlas, våldtas eller på annat sätt utsätts för extrema illgärningar.

37 Enligt uppskattningar så är graviditet som följd av våldtäkt så sällsynt som 1 fall på 1000 (se Alcorn 2013, s. 244). För olika resultat av undersökningar se Ibid.

38 Flera studier visar på samband mellan en rad psykiska problem för mödrar som gjort abort, alltifrån självmord, depression till psykos sexuella problem. Se t.ex. Coleman et al. (2010); Gissler et al. (1996); Gissler (2005); Reardon et al. (2002); Bianchi-Demicheli et al. (2000); Fergusson, et al. (2008). Bara den mentala ohälsa som abort orsakar är ytterligare ett skäl till att förbjuda det. Fler studier kan hittas på: <http://www.physiciansforlife.com/category/c211-abortion/c205-published-abortion-mental-healthsuicide-studies/>

39 Tyvärr har jag inte kunnat få tag i originalstudierna men de finns refererade hos Terzo (2013). Jag vet att det finns fler studier än dessa, men har inte hunnit hitta de korrekta referenserna. Förutom dessa studier stöder en mängd anekdotiskt evidens samma sak. Så här uttryckte sig en moder till sitt barn: »You know, you don't remind me of the assault at all. You remind me of the good thing that happened out of that tragedy that I went through.» Läs mer på: <http://www.nationalreview.com/article/220980/telling-rape-victims-story-anne-morse>

40 Här ser vi återigen abortliberalernas inkonsekvens: Varför är det ofödda barnet alltid moderns och inte faderns, utom i de fall då hon blivit våldtagen, då barnet helt plötsligt anses tillhöra fadern, och inte modern? (Alcorn 2013, s. 247)

41 Med »cirkelbevis» menar jag här inte »epistemiska cirkelresonemang» utan det dialektiska felslutet *petitio principii* (*Question-begging*).

42 När det gäller utvecklingsländer med underutvecklad sjukvård är det naturligtvis annorlunda. Historiskt är bilden blandad. »Kvacksalvarna» var ofta duktigare än läkarna men då många kvinnor försökte göra abort själva blev det mer riskabelt. En östafrikansk pro-life-organisation, *African Life Youth Foundation* (<http://africalyf.org/>) varnar för illegala aborter i Uganda eftersom både barn och kvinnor dör i det. Men man skulle aldrig komma på tanken att problemet ska lösas genom att göra aborterna legala. Den enda vettiga inställningen är att vara emot *alla* sorters aborter, legala såväl som illegala, precis som den enda vettiga inställningen är att vara emot alla sorters dödande av oskyldiga *vuxna* människor.

43 Genomsnittet baseras på perioden 1948–1973 (Nathanson 1979 s. 42, s. 193). Denna referens är tagen från Alcorn s. 182.

44 Se Alcorn 2013, ss. 182–183.

45 Se Alcorn 2013, ss. 183–184.

46 Även studier från Mexico stöder detta, se: Koch et al. (2015).

47 Flera av dessa invändningar i olika varianter har använts på olika ställen av olika författare. Majoriteten av dem räknas upp av Koukl (2013) och Walsh (2014). Många av dem tas upp av Wikipedia-artikeln om argumentet: http://en.wikipedia.org/wiki/A_Defense_of_Abortion#cite_note-Parks_2006-32. Det finns naturligtvis bemötanden till dessa relevanta skillnader, och i sin tur kontrabemötanden till dessa bemötanden. Det faller utanför ramen för denna artikel att diskutera alla dessa. Men min bedömning är att analogin fullständigt misslyckas oavsett hur många led av invändningar och kontravändningar du tar med. Här uttalar jag mig med viss auktoritet eftersom min forskning handlar om just analogiargumentation.

48 Denna relevanta skillnad finns bara om analogiargumentet används för att berättiga aborter vars graviditet inte är resultatet av någon våldtäkt. Thomsons argument

användes ursprungligen enbart för tillåtelse av abort vid våldtäktsinducerade graviditeter, men har kommit att användas mer generellt.

49 Tooley tycker tydligt att det är en övertygande argumentation (Tooley 1972).

50 En multipel argumentation består av flera av varandra oberoende tillräckliga argument. Koordinativ argumentation betyder att det är flera samverkande argument som måste kombineras för att utgöra ett tillräckligt skäl för ståndpunkten. Att en argumentation är »hyper-koordinativ» betyder att den koordinativa argumentationen för ståndpunkten ger ett *mer* än tillräckligt försvar, så att även om några av de samverkande argumenten misslyckas så är resterande kombination tillräcklig för ståndpunkten.

Referenser

- ALCORN, RANDY (2013) *Till de Oföddas Försvar*, Töreboda: Timoteus Förlag.
- ATTERSTAM, INGER (2009) »Fler för tidigt födda överlever», *Svenska Dagbladet*, 2 juni, ss. 1–2.
- BIANCHI-DEMICHELI FRANCESCO, REGINA KULIER, ELIANE PERRIN OCH ALDO CAMPANA (2000) »Induced abortion and psychosexuality», *Journal of Psychosom Obstetrics & Gynaecology*, vol. 21, nr 4, ss. 213–217.
- COLEMAN, PRISCILLA K., CATHERINE T. COYLE OCH VINCENT M. RUE (2010) »Late-Term Elective Abortion and Susceptibility to Post-Traumatic Stress Symptoms», *Journal of Pregnancy*, aug. 2010, ss. 1–10.
- FERGUSON, DAVID M., JOHN L. HORWOOD, OCH JOSEPH M. BODEN (2008) »Abortion and mental health disorders: evidence from a 30-year longitudinal study», *British Journal of Psychiatry*, vol. 193, nr 6, ss. 444–451.
- GISSLER MIKA, ELINA HEMMINKI, OCH JOUKO LONNOVIST (1996) »Suicides after Pregnancy in Finland, 1987 to 94: Register Linkage Study» *British Medical Journal*, vol. 313, nr 7070, ss. 1431–1434.
- GISSLER, MIKA (2005) »Injury deaths, suicides and homicides associated with pregnancy, Finland 1987–2000», *European Journal of Public Health*, vol. 15, nr 5, ss. 459–463.
- GROF, STANISLAV (1975) *Människans Okända Världar*, Stockholm: Prisma.
- IVERSON, OONA (2008) »No Future for Marquis' Anti-Abortion Argument» *Gnosis*, vol. 10, nr 1, ss. 1–10.
- KAPOSY, CHRIS (2012) »Two Stalemates in The Philosophical Debate about Abortion and Why they Cannot be Resolved using Analogical Arguments», *Bioethics*, vol. 26, nr 2, ss. 84–92.
- KOCH, ELARD, MONIQUE CHIREAU, FERNANDO PLIEGO, JOSEPH STANFORD, SEBASTIAN HADDAD, BYRON ARACENA, PAULA CALHOUN, MIGUEL BRAVO, SEBASTIÁN GÁTTICA, JOHN THORP (2015) »Abortion legislation, maternal healthcare, fertility, female literacy, sanitation, violence against women and maternal deaths: a natural experiment in 32 Mexican states», *BMJ Open*, nr 5, e006013.
- KOUKL, GREGORY (2013) »Unstringing the Violinist», Stand to Reason [Elektronisk]. (Tillgänglig: <http://www.str.org/articles/unstringing-the-violinist> [2015-02-20].)
- LEE, PATRICK (1996) *Abortion & Unborn Human Life*, Washington DC: The Catholic University of American Press.
- LEWIN, ROGER (1980) »Is Your Brain Really Necessary», *Science*, vol. 210, nr 4475, ss. 1233–1234.

DÄRFÖR BÖR ABORT FÖRBJUDAS

- MAGNUSSON, LISA (2009) »Abort stoppar ett hjärta som slår - än sen?», *Aftonbladet*, 2009-02-17.
- MARQUIS, DON (1989) »Why Abortion is Immoral» *The Journal of Philosophy*, vol. 86, nr 4, ss. 183–202.
- MARQUIS, DON (2013) »Abortion and Death», i *Oxford Handbook of Philosophy and Death*, red. Ben Bradley, Fred Feldman, Jens Johansson, Oxford: Oxford University Press, ss. 409–431.
- MOTA, NATALIE P., MARGARET BURNETT, OCH JITENDER SAREEN (2010) »Associations between abortion, mental disorders, and suicidal behaviour in a nationally representative sample», *Canadian journal of psychiatry*, vol. 55, nr 4, ss. 239–247.
- NATHANSON, BERNARD (1979) *Aborting America*, New York: Doubleday.
- NORCROSS, ALASTAIR (1990) »Killing, Abortion, and Contraception: A Reply to Marquis», *The Journal of Philosophy*, vol. 87, nr 5, ss. 268–277.
- ODERBERG, DAVID (2000a) *Moral Theory*, Hoboken: Blackwell Publishers.
- ODERBERG, DAVID (2000b) *Applied Ethics*, Hoboken: Blackwell Publishers.
- REARDON, DAVID C., PHILIP G. NEY, FRITZ SCHEUREN, JESSE COUGLE, PRISCILLA K. COLEMAN, THOMAS W. STRAHAN (2002) »Deaths Associated With Pregnancy Outcome: A Record Linkage Study of Low Income Women», *Southern Medical Journal*, vol. 95, nr 8, ss. 834–841.
- SINGER, PETER (1990) *Praktisk Etik*, Stockholm: Thales.
- TERZO, SARAH (2013) »Raped women who had their babies defy pro-choice stereotypes», *Life Site News*, ss. 1–7.
- THOMSON, JUDITH JARVIS (1971) »A Defense of Abortion», *Philosophy and Public Affairs*, vol. 1, nr 1, ss. 47–66.
- TOOLEY, MICHAEL (1972) »Abortion and Infanticide», *Philosophy & Public Affairs*, vol. 2, nr 1, ss. 137–165.
- TULLY, PATRICK (2012) »A Defense of the Deprivation Argument», *UFL Life and Learning Conference XVI*, Conference held June 1–2, 2012 at Brigham Young University in Provo, Utah, ss. 259–280.
- WALSH, MATT (2014) »I am Afraid of this Indisputable Pro-Abortion Argument», *The Matt Walsh Blogg* [Elektronisk]
- (Tillgänglig: <http://themattwalshblog.com/2014/03/04/i-am-afraid-of-this-indisputable-pro-choice-argument/> [2015-02-20].)

REPLIK TILL TORBJÖRN TÄNNSJÖ:

»VARFÖR ENFRÅGEPARTIER STÄLLER TILL DET», TPF 2014:3

Katharina Berndt Rasmussen

DEN 3 DECEMBER 2014 kastades Sverige in i en regeringskris. I riksdagens budgetomröstning hade Alliansens budgetförslag först vunnit över Sverigedemokraternas förslag, och i andra omgången även över Vänsterblockets, d.v.s. regeringens och Vänsterpartiets förslag. Därmed stod det fast att regeringen skulle behöva administrera oppositionens budget under nästkommande år.

Torbjörn Tännsjö beskriver denna situation som ett utfall av att ett enfrågeparti, SD, deltog. Han menar att enfrågepartier kan ställa till med problem när deras förslag inte kan inordnas i t. ex. en höger-vänster-dimension, inom vilken allas preferenser är »single-peaked». I ett sådant läge kan nämligen *cykliska majoriteter* uppstå. Då avgörs omröstningens utfall helt av propositionsordningen, d.v.s. i vilken ordning alternativen ställs mot varandra enligt gällande *omröstningsregel*. Detta öppnar också upp för *taktikröstning*, t. ex. så som Tännsjö beskriver (s. 30). Han menar alltså att det politiska läget som ledde till regeringskrisen kan analyseras i ljuset av ett antal välkända problem inom demokratiforskningen.

Tännsjö är dock rätt vag i sin analys, och ibland rentav motsägelsefull. T. ex. menar han att budgetomröstningens utfall trots allt »inte var någon genuin cykel av majoriteter, men ändå besvärligt nog» (s. 29). Att det var ett besvärligt utfall verkar lätt att hålla med om: fel budget vann, givet förutsättningarna. Men det finns utrymme för att skärpa analysen kring hur detta läge uppstod, varför det egentligen är så besvärligt – och hur det kan åtgärdas.

Låt oss börja med att bättre förstå när en »genuin» cyklisk majoritet föreligger. Anta att det finns tre budgetförslag: ett från

Vänsterblocket, *V-budgeten*, ett från Alliansen, *A-budgeten*, samt ett från SD, *SD-budgeten*. Det finns då den teoretiska möjligheten att det föreligger en majoritet bland samtliga riksdagsledamöter som föredrar *V-budgeten* framför *A-budgeten*, en (annan) majoritet som föredrar *A-budgeten* framför *SD-budgeten*, samt en majoritet som föredrar *SD-budgeten* framför *V-budgeten*. En parvis tillämpning av en enkel majoritetsregel resulterar då i en cyklisk rankning av *V-budgeten* över *A-budgeten* över *SD-budgeten* över *V-budgeten*.

Det här innebär i vårt tilltänkta riksdagssammanhang att vilken budget som än röstas fram (med valfri omröstningsregel) har en majoritet emot sig. För varje möjlig vinnare finns det en majoritet av riksdagsledamöter som gemensamt föredrar ett specifikt alternativ till den. I ett sådant läge finns det med andra ord inget förslag som är en Condorcetvinnare, d.v.s. som i jämförelse med varje alternativ får majoritetsstöd.

Duncan Black visade att cykliska majoriteter inte kan uppstå när alla preferensordningar, med avseende på de aktuella alternativen, är »single-peaked» på en gemensam dimension, t.ex. vänster-höger-dimensionen.¹ Att en preferensordning är single-peaked inom en given dimension betyder att, för varje par av alternativ, *a* och *b*, om *a* på denna dimension ligger närmare det högstrankade alternativet än *b*, så är *a* högre rankat än *b*.

Tännsjös idé är nu att om SD vore ett parti som de andra, vars preferensordningar inordnade sig på önskat (single-peaked) sätt på vänster-höger-skalan, så hade det besvärliga utfallet inte uppstått. Lösningen på detta och liknande framtida problem är då att tvinga in SD (precis som andra enfrågepartier) i en vänster-höger-mall.

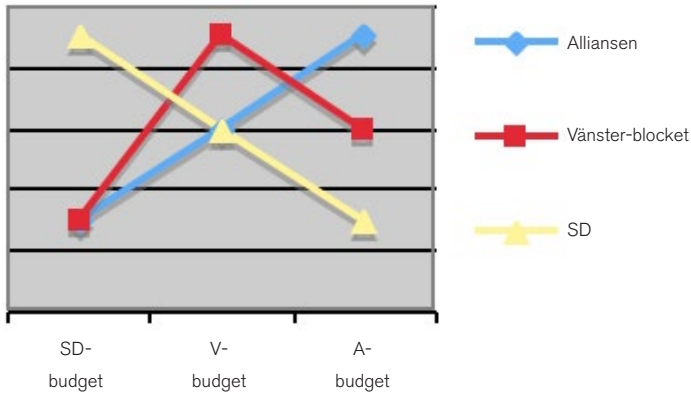
För att bedöma om detta är en korrekt analys av budgetomröstningens utfall måste vi spekulera i hur de olika blockens preferensordningar kan ha sett ut med avseende på de tre budgetalternativen. En möjlighet är att rekonstruera dem utifrån en jämförelse av de olika budgetförslagens utgiftsposter inom 27 olika policyområden (som specificerar anslag till allt ifrån *Allmänna bidrag till kommuner*, till *Integration och jämställdhet* och *Utbildning och univer-*

sitetsforskning).² SD:s eget budgetförslag, räknat i anslagna pengar, ligger närmare *V-budgeten* inom hela 15 områden, och närmare *A-budgeten* inom bara 6 områden (och lika nära bådas inom resterande 6 områden). Detta skulle kunna tolkas som att SD:s preferensordning rankar *SD-budgeten* över *V-budgeten* över *A-budgeten*. Jämför man Vänsterblockets respektive Alliansens budgetförslag med deras alternativ på samma sätt, förefaller följande preferensprofil som ett rimligt förslag.

VÄNSTERBLOCKET	ALLIANSEN	SD
<i>V-budget</i>	<i>A-budget</i>	<i>SD-budget</i>
<i>A-budget</i>	<i>V-budget</i>	<i>V-budget</i>
<i>SD-budget</i>	<i>SD-budget</i>	<i>A-budget</i>

Hur ser då majoritetsförhållandena ut? Vi behöver här inte ta hänsyn till de exakta procentandelarna mellan blocken. Det räcker att konstatera att enligt rådande mandatfördelning har inget block över femtio procent av rösterna, medan varje möjlig kombination av två block får ihop till en majoritet. Detta innebär här att det finns en majoritet som föredrar *V-budgeten* framför *A-budgeten* (nämligen Vänsterblocket och SD), en majoritet som föredrar *A-budgeten* framför *SD-budgeten* (Vänsterblocket och Alliansen), samt en majoritet som föredrar *V-budgeten* framför *SD-budgeten* (återigen Vänsterblocket och Alliansen). I detta scenario finns det alltså ingen cyklisk majoritet. *V-budgeten* får majoritetsstöd, i jämförelse med varje alternativ, och är därmed Condorcetvinnaren.

När vi undersöker hur det förhåller sig med single-peaked-egenskapen visar det sig mycket riktigt att den föreligger för de antagna preferensordningarna. Det är möjligt att ordna de tre alternativen inom en och samma dimension så att de tre blockens preferensordningar är single-peaked. Detta kan illustreras med följande diagram.

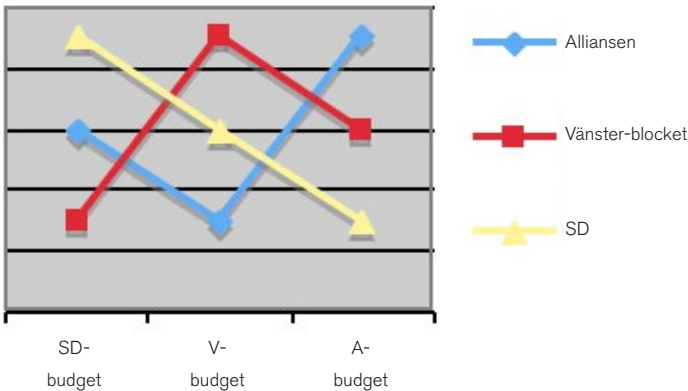
Diagrammet illustrerar grafiskt hur vi kan förstå Blacks single-peaked-egenskap. Det är även intressant för att det visar att dimensionen på vilken preferensordningarna är single-peaked inte behöver vara en traditionell vänster-höger-skala. Här placerar sig SD:s budget till vänster om Vänsterblockets (alternativt hade vi kunnat göra diagrammet spegelvänt, med Alliansens budget till vänster om Vänsterblockets). Detta illustrerar att faktumet att ett enfrågepartis förslag inte passar in i just vänster-höger-skalan inte behöver vara problematiskt. Så länge vi kan hitta *någon* dimension där allas preferensordningar är single-peaked kan det inte uppstå cykliska majoriteter.

Det krävs dock bara en liten ändring i våra spekulationer om preferensordningarna, för att hamna i ett läge med cykliska majoriteter. Anta att vi ändrar Alliansens rankning så att de nu föredrar *SD-budgeten* framför *V-budgeten*, enligt följande.

VÄNSTERBLOCKET	ALLIANSEN	SD
<i>V-budget</i>	<i>A-budget</i>	<i>SD-budget</i>
<i>A-budget</i>	<i>SD-budget</i>	<i>V-budget</i>
<i>SD-budget</i>	<i>V-budget</i>	<i>A-budget</i>

En sådan preferensprofil är i själva verket ett mönsterexempel för Condorcets cykliska majoriteter. Här föredrar en majoritet *V-budgeten* framför *A-budgeten* (Vänsterblocket och SD), en majoritet föredrar *A-budgeten* framför *SD-budgeten* (Vänsterblocket och Alliansen) – och en majoritet föredrar *SD-budgeten* framför *V-budgeten* (Alliansen och SD). Därmed har varje budgetförslag någon majoritet av riksdagsledamöterna emot sig.

Och mycket riktigt visar det sig att det inte finns någon dimension inom vilken alla dessa preferensordningar är single-peaked. För att exemplifiera: på samma dimension som användes i diagrammet ovan skulle nu *V-budgeten*, som enligt denna dimension ligger närmare Alliansens högstrankade alternativ (dvs. *A-budgeten*) än vad *SD-budgeten* gör, ändå rankas lägre av Alliansen än *SD-budgeten*. Med andra ord, Alliansens preferensordning skulle »dippa» – istället för att »peaka» – på denna dimension, som illustreras av följande diagram.

Ett problem med att anta dessa föreslagna preferensprofiler är emellertid att SD inte röstade i enlighet med dem i budgetomröstningen. Hade de gjort det, så hade ju *V-budgeten* vunnit över *A-budgeten* i andra omgången. Detta gäller även i det andra, cykliska, scenariot – givet omröstningsregeln som användes i budgetomröstningen hade

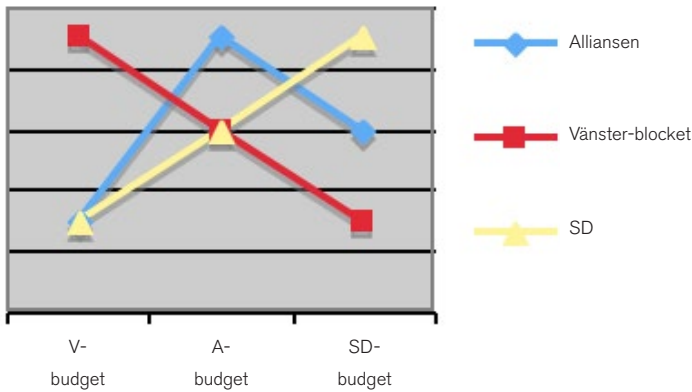
ändå *V-budgeten* vunnit i andra omgången. Här finns det utrymme att föreslå att det besvärliga utfallet, att *A-budgeten* vann istället, var ett resultat av att SD *taktikröstade*. Med detta skulle man då mena att SD:s röster inte uttryckte deras »sanna» sakpolitiska preferensordning (där *V-budgeten*, i anslagna pengar, ligger närmare deras eget förslag än *A-budgeten*), utan utgjorde ett försök att, av någon anledning, »manipulera» valutgången. Detta är en möjlig tolkning, som dock inte har med cykliska majoriteter att göra: denna »taktikröstning» hade fungerat lika effektivt i både det cykliska och det icke-cykliska scenariot ovan. (Frågan huruvida taktikröstning är emot de demokratiska spelreglerna, eller moraliskt förkastligt, leder för långt ifrån ämnet, men har inget självklart svar.)

Man skulle dock kunna invända, mot båda de ovannämnda försöken att rekonstruera blockens preferensordningar, att de helt missar poängen. SD:s preferensordning styrdes inte av sakpolitiska överväganden om vilket budgetalternativ som låg närmast deras eget förslag inom alla policy-områden sammantaget. Snarare, skulle man kunna hävda, styrdes den av enbart *ett fåtal* sakpolitiska områden, nämligen migrations- och integrationspolitiken, där SD:s förslag ligger något närmare Alliansens, i anslagna pengar. Detta antagande utgår just från vår förståelse av SD som ett *enfrågeparti*: migrations- och integrationspolitiken är den enda fråga som definierar partiet. Alternativt skulle man dock kunna hävda att det sakpolitiska innehållet i de olika budgetförslagen var än mindre relevant än så, därför att SD:s preferensordning främst handlar om en positionering på den politiska kartan. SD ville helt explicit distansera sig från regeringen och hela Vänsterblocket, och speciellt från Miljöpartiet.³ Detta antagande utgår snarare från en förståelse av SD som ett *populistiskt* parti, för vilket avståndstagandet från den politiska »eliten» är viktigare än enskilda sakpolitiska frågor.

I enlighet med båda tolkningarna av drivkrafterna bakom SD:s agerande verkar följande antagande om deras preferensordning mycket rimligare.⁴

VÄNSTERBLOCKET	ALLIANSEN	SD
<i>V-budget</i>	<i>A-budget</i>	<i>SD-budget</i>
<i>A-budget</i>	<i>V-budget</i>	<i>A-budget</i>
<i>SD-budget</i>	<i>SD-budget</i>	<i>V-budget</i>

Med detta antagande kan vi nu lätt inordna de tre blockens preferensordningar på den traditionella vänster-höger-skalan så att de är single-peaked, enligt följande diagram. Därmed föreligger det inga cykliska majoriteter. (Notera att det här inte spelar någon roll huruvida Alliansen rankar *V-budgeten* över *SD-budgeten* eller tvärtom – i båda fallen är deras preferensordning single-peaked på vänster-höger-skalan.)

Detta antagande överensstämmer också med hur SD faktiskt röstade. I första omgången röstade de för *SD-budgeten* istället för *A-budgeten* (men förlorade mot Alliansen). Och i andra omgången röstade de för *A-budgeten* istället för *V-budgeten* (och hjälpte därmed Alliansen att vinna mot Vänsterblocket).

Med denna tolkning verkar det »besvärliga» utfallet alltså var-

ken bero på taktikröstning eller på underliggande cykliska majoriteter. Kan vi då skylla på omröstningsregeln – är det t.ex. så att den misslyckades med att identifiera Condorcetvinnaren bland alternativen? Även detta måste förnekas: utifrån den antagna preferensprofilen är *A-budgeten* också Condorcetvinnaren. Den får majoritetsstöd både när den ställs mot *SD-budgeten* (av Alliansen och Vänsterblocket) och när den ställs mot *V-budgeten* (av Alliansen och SD), och är således just det alternativ som inte har någon majoritet emot sig.

Så varför är budgetomröstningens utfall besvärligt? Visar inte detta, givet ett rimligt antagande om blockens preferensordningar, att det i själva verket var *rätt* budgetförslag som vann?

Det besvärliga är att fel budget vann utifrån helt andra överväganden: nämligen ett hittills gällande informellt samförstånd kring budgetomröstningar. Vi kan beskriva detta som en andra ordningens konsensus mellan blocken om spelreglerna (eller, med Tännsjös ord, »etikettsregler», s. 30) för budgetomröstningar. Varje block röstar enbart på det egna förslaget, och lägger ner sina röster i den omgång där det egna förslaget inte finns med. (Spelreglerna anbefaller med andra ord en form av taktikröstning.) Denna samförståndslösning finns för att minoritetsregeringar ska kunna få igenom, och regera med, sin egen budget. Syftet är att skapa långsiktig stabilitet och förutsägbarhet i svensk politik. De som följer dessa spelregler kan ibland förlora på det. Men om målet att upprätthålla långsiktig politisk stabilitet är viktigare än att vinna så många enskilda omröstningar som möjligt, är detta politiskt rationellt.

Dessa informella spelregler efterlevdes nu inte av SD när de röstade för *A-budgeten* i andra omgången. Detta var inget formellt fel, vilket gör att det formellt inte var fel budget som vann. Men det var ett brott mot det informella andra ordningens samförstånd som gällt hittills. Utfallet är »besvärligt» i detta informella, och långsiktiga, perspektiv.

Att SD nu ställde sig utanför samförståndet kring spelreglerna beror inte på att de är ett enfrågeparti. Deras främsta mål var inte att skära ner anslagna pengar till migration och integration så

mycket som möjligt. Målet var istället uttryckligen att fälla regeringen och dess budgetproposition – visserligen därför att SD inte fick förhandsinflytande över Vänsterblockets budgetförslag, men syftet med att frångå samförståndet var inte längre att få igenom den egna sakpolitiken. Utan syftet var att markera ett tydligt avståndstagande mot de »etablerade» partierna och att visa upp den egna förmågan att orsaka en regeringskris. SD:s bångstyrighet ligger alltså inte främst i att de inte låter sig inordnas i den traditionella vänster-höger-skalan, som avser första ordningens politiska förslag. Snarare ligger den i att SD är ett populistiskt parti som tror sig vinna på att ifrågasätta de informella andra ordningens spelregler. I detta avseende skiljer de sig också markant från de flesta andra enfrågepartierna inom svensk politik.

Det är därmed inte heller givet att man, som Tännjö menar, kan »neutralisera» SD:s betydelse genom att »ta in dem i stugvärmen, ge dem makt och inflytande», även om detta må ha fungerat med andra enfrågepartier (s. 30). Det är svårt att förhandla om sakfrågorna när en av parterna samtidigt ifrågasätter spelreglerna kring hur sakpolitik ska bedrivas. Decemberöverenskommelsen går hur som helst åt motsatt håll. Den utgör en ny informell samförstånds-lösning, som bärs upp av en majoritet av – och inte längre en konsensus mellan – riksdagspartierna. Den minskar SD:s betydelse i politiken genom att minska deras förmåga att orsaka regeringskris, och därigenom indirekt också deras inflytande över första ordningens politiska beslut. Överenskommelsens syfte är att återigen skapa långsiktig stabilitet och förutsägbarhet i svensk politik – även givet SD:s explicita vilja till kaos. Tiden får utvisa hur den står sig i ljuset av detta syfte.

→

Katharina Berndt Rasmussen

Noter

1 Se Duncan Black (1958), *The Theory of Committees and Elections*, Cambridge: Cambridge University Press.

2 <http://www.dn.se/nyheter/politik/grafik-jamfor-de-olika-budgetforslagen/>

3 Med SD:s vikarierande partiledares ord skulle SD »försöka fälla varje regering och budgetproposition som ger stöd för ökad invandring och som ger Miljöpartiet ett avgörande inflytande över migrationspolitiken.»

(<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20385566.ab>)

4 Antagandet får även visst stöd av faktumet att SD under förra mandatperioden röstade betydligt oftare med alliansen än med vänsterblocket.

JASON BRENNAN: *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press, 2012

Libertarianism: What Everyone Needs to Know (Oxford University Press, 2012) är som titeln antyder en introduktionsbok till libertarianismen. Den är skriven av libertarianen Jason Brennan, filosof verksam vid Georgetown University, och ingår i den ämnesmässigt breda serien introduktionsböcker kallad »What Everyone Needs to Know». Brennans bok är uppdelad i nio kapitel, vilka i sin tur innehåller mindre avsnitt bestående av en fråga om libertarianismen och dess svar. Brennan täcker i boken ett vitt spektrum av ämnen: från grundläggande teoretiska frågor, som hur libertarianer definierar frihet och hur de ser på ekonomisk frihet och på den mänskliga naturen, till frågor av närmast kuriös natur, som vilka kändisar som bekänner sig till libertarianismen (tydligen är både Clint Eastwood och komikern Chris Rock libertarianer). Denna bredd kan ses som en förtjänst, då den ger läsaren en förståelse av libertarianismen som sträcker sig utöver de strikt filosofiska och ekonomiska aspekter av teorin som oftast behandlas när libertarianismen kommer på tal i andra sammanhang. Dock tenderar boken att bli lite väl bred: huruvida USA någonsin varit libertarianskt, eller vilket inflytande libertarianismen har utanför USA, är frågor som kanske är mindre intressanta för den svenske läsaren. Boken förefaller dock vara riktad till en amerikansk läsekrets, som mycket möjligt finner dessa frågor mer intressanta. Dessutom är boken inte främst avsedd att läsas från pärm till pärm, utan snarare som en bok där man slår upp de frågor som man är intresserad av. Av den anledningen är boken, som just nämnts, uppdelad i sektioner med frågor och svar, vilket också är anledningen till att viss information ibland upprepas i den. Positivt är att det i slutet av boken både finns ett ämnesregister där man

enkelt kan hitta var i boken vissa ämnen behandlas, och en ordlista där svåra ord förklaras. I vad som följer kommer jag att redogöra för aspekter av boken jag funnit av särskilt intresse, nämligen teorins syn på fattiga och storföretag, distinktionen mellan höger- och vänsterlibertarianer (något som inte tas upp), samt vissa problem med libertarianismen som inte heller tas upp.

Brennan tillhör den libertarianska falangen kallad »Bleeding Heart Libertarians», och är en av grundarna till bloggen med samma namn. Bleeding Heart Libertarians utmärker sig genom sitt, för libertarianska sammanhang, oortodoxa engagemang för frågor som rör samhällets fattiga. Att Brennan tillhör denna grupp framgår tydligt. Exempelvis lägger han vikt vid begrepp som social rättvisa och rättvis resursfördelning – begrepp vars meningsfullhet ifrågasatts av många libertarianer och klassiska liberaler, det första av bland andra Friedrich Hayek, det andra av Robert Nozick. Vidare är övertygelsen om att en fri kapitalistisk marknad gynnar de sämst ställda något som för Brennan utgör en viktig del av rättfärdigandet av denna fria marknad, medan mer hårdföra libertarianer vanligen rättfärdigar den fria marknaden med hänvisning till människors fulla självägandeskap, och snarare ser det som en positiv bieffekt om den fria marknaden gynnar de sämst ställda. I detta sammanhang beskriver Brennan egendomsrättigheter som konventionella, och skriver att

...it would be unreasonable to demand that everyone accept and abide by these conventions unless they had a sufficient stake in them. Thus, if one set of property rights conventions tended to immiserate the poor or leave innocent people without any wealth or opportunity, that would be reason to reject those property right conventions. (Brennan 2012, s. 133)

Att egendomsrättigheter i någon mån är konventionella kan nog många libertarianer skriva under på, men att ideologins rimlighet är avhängig dess konsekvenser för de sämst ställda, är däremot ett för sammanhanget synnerligen starkt påstående. Även i avsnitten där positiva rättigheter behandlas avviker Brennans synsätt från det konventionellt libertarianska. Han hävdar bland annat att: »Contemporary libertarian thinkers tend to embrace positive liberty»

(Brennan 2012, s. 28). Med tanke på hur främmande libertarianer traditionellt sett ställt sig till positiva friheter är detta ett mycket starkt påstående med potentiellt långtgående konsekvenser för den libertarianska teorin. Han medger dock att bekräftandet av positiva friheter i libertarianska sammanhang är en oortodox position. Andra exempel på avvikelser är den kritik mot staten som Brennan till stor del grundar i den skada han menar att en omfattande statsapparat åsamkar de fattigaste i samhället. Vanligare i libertarianska sammanhang är att kritik mot staten grundas i argument kopplade till självägandeskap och de rättigheter som självägandeskap medför. Han förespråkar legalisering av droger med hänvisning till hur det så kallade kriget mot droger i USA drabbar landets fattiga. Jag tycker för övrigt att han argumenterar väl för sin ståndpunkt i denna fråga. Han hänvisar bland annat till det mycket stora antal människor, främst från fattiga områden, som sitter fängslade i USA för drogrelaterade brott (ett större antal än det totala antalet fångar i hela Europa, alla kategorier), samt hur förbud mot droger, och med förbud medföljande behov att smuggla och gömma dessa, leder till att det främst är de starkaste, mest potenta och beroendeframkallande drogerna som kommer att säljas och användas.

Ett tema som återkommer i Brennans bok är hur storföretag utnyttjar staten på ett sätt som missgynnar övriga människor i samhället. Genom lobbyverksamhet och omfattande ekonomiskt stöd till politiska kandidater får stora företag inflytande över politiken, och staten blir i slutändan ett verktyg varmed dessa företag kan värna sina egna intressen. Detta, menar Brennan, tar sig uttryck i statliga subventioner till dessa företag och införandet av krångliga regleringar och skatteregler som effektivt försvårar för potentiella, ofta mindre, konkurrenter att ta sig in på de marknader på vilka storföretagen agerar. Faktum är att ordet »corporate» förekommer över åttio gånger i boken, nästan uteslutande i dessa sammanhang. Även om resonemangen är så begränsade till en amerikansk kontext att tesen att stora stater per automatik gynnar storföretag inte blir helt övertygande, slår Brennan iallafall på ett tillfredsställande sätt hål på den förmodligen ganska spridda tanken att libertarianer är storföretagens ideologiska förkämpar.

Med tanke på att Brennan ger relativt stort utrymme åt frågor rörande samhällets fattiga, samt att boken ämnar ge en grundläggande och övergripande bild av libertarianismen, saknar jag en presentation av vänsterlibertarianismen, som jämte högerlibertarianismen utgör en av libertarianismens två huvudgrenar (detta trots att en av frågorna som besvaras är »are there different kinds of libertarians?»). Dessa två varianter av libertarianismen har radikalt skilda implikationer gällande resursfördelning, och förmodligen känner relativt få människor utanför den akademiska filosofin till vänsterlibertarianismens existens. Vänsterlibertarianer lägger likt högerlibertarianer stor vikt vid individens fulla självägandeskap. De motsätter sig därför paternalism och anser att människor, så länge de inte skadar någon annan, har rätt göra vad de vill med sina egna kroppar. Att till exempel sälja sig själv som slav (något liberaler starkt motsätter sig) är därför enligt både vänster- och högerlibertarianer tillåtet. Vänsterlibertarianer förespråkar dock, till skillnad från högerlibertarianer, resursfördelning i samhället. Faktum är att vänsterlibertarianismen kan ha lika egalitära implikationer som de teorier om rättvisa som formulerats av Rawls och Dworkin (Valentynne et al. 2005, s. 213). Skillnaden mellan höger- och vänsterlibertarianism grundar sig i hur man betraktar ägandet av naturliga resurser (att kontrastera mot resurser som är en del av individen, såsom kroppsliga och intellektuella förmågor). Vänsterlibertarianer anser att naturliga resurser »i någon egalitär bemärkelse» tillhör alla människor, av vilket följer att »[m]erely being the first person to claim, discover, or mix labor with an unappropriated natural resource does not ... generate a full private property right in that natural resource» (Valentynne et al. 2005, s. 201). Vänsterlibertarianer argumenterar, utifrån deras syn på naturen som gemensamt ägd, för att någon egalitär princip bör styra hur naturliga resurser skall fördelas (det råder olika uppfattningar gällande vilken princip).

En förtjänst med boken är att Brennan på ett väldigt balanserat sätt redogör för sina åsikter: många av bokens avsnitt avslutas med trovärdiga och välformulerade exempel på hur hans åsikter kan ifrågasättas av kritiker. Exempelvis avslutar han ett avsnitt i vilket han argumenterat för att stater bör värna endast om medborgares

negativa friheter, istället för att juridiskt garantera deras positiva rättigheter, på följande sätt:

Sophisticated nonlibertarians respond that of course legal guarantees are no real guarantees, and of course protecting negative liberty is essential to promoting positive liberty. However, they argue, that as an empirical matter, we need extensive government intervention and a strong welfare state to make sure everyone benefits from a market economy and from their negative liberty. (Brennan 2012, s. 29)

Något jag saknar i Brennans bok är lösningsförslag på vissa grundläggande problem som libertarianismen står inför. Ett sådant rör problematiken med att överlåta våldsmonopolet till en privat aktör. Problemen som våldsmonopol medför har formulerats väl av libertarianer i deras kritik mot staten. Detta problem sammanfattades av Lord Acton med de kända orden (som för övrigt citeras av Brennan) »makt korrumperar, och absolut makt korrumperar absolut». Libertarianer menar att den individ eller grupp av individer som besitter makt kommer att sträva efter att utöka denna. Brennan skriver i sin bok om våldsmonopolets problem, men bara när detta är kopplat till statligt våldsmonopol. Exempelvis skriver han under rubriken »*Why do libertarians favor limited government and dislike big government?*» att människor som strävar efter makt (i detta fall politiker) ofta är omoraliska människor, och vidare att när en omoralisk person tävlar mot en moralisk person tenderar den omoraliska personen att vinna, då den moraliska personen, men inte den omoraliska, kommer att hålla sig inom moralens gränser i denna tävlan, vilket ger den omoraliska personen en fördel (Ibid., s. 56).

Problematiken med centraliserad makt är något som människor länge varit medvetna om. Av den anledningen finns i dagens moderna demokratier vissa inbyggda mekanismer, avsedda att undvika, eller minimera, detta problem. Ett exempel på en sådan mekanism är maktindelning, vilket förespråkades av Montesquieu. Idén med maktindelning går ut på att statens makt fördelas på olika, oberoende maktinstanser. Enligt Montesquieu bör en stats makt delas mellan en lagstiftande del, en dömande del, och en

verkställande del. Dessa delar är alla begränsade av lagens ramar, men begränsar också varandra; ingen instans ges utrymme att tillskansa sig obefogat stor makt, då detta skulle hindras av de andra instanserna (som skulle förlora makt av ett sådant förfarande) (Bok 2010).

En annan metod som använts för att försäkra sig om att makthavare inte överskrider sina befogenheter är kopplad till Locke, och inbegriper införandet av en skriven lagsamling i form av en konstitution, där statens befogenheter och begränsningar tydligt formuleras. Syftet med konstitutionen är att begränsa en regerings makt och befogenheter, göra regentens legitimitet beroende av konstitutionens efterföljande, och således förhindra maktmissbruk och utveckling av staten i totalitär riktning (Waluchow 2012). Libertarianer är ofta snabba att påpeka bristerna i dessa lösningar på maktkoncentrationens problem. Brennan behandlar i ett avsnitt av sin bok konstitutionalismens brister. Där skriver han bland annat att även totalitära stater, såsom Sovjet under Stalin, haft konstitutioner där mänskliga rättigheter garanterats, vilka dock fullständigt förbisetts av ledarna för dessa stater. Han ger även många exempel på konstitutionsvidrigt handlande i USA, där exempelvis censur, i strid med den amerikanska konstitutionens första tillägg, länge använts, och försvarsmakten nyligen likviderat amerikanska medborgare utan rättegång. Han beskriver också hur maktindelningens ramar (i strid mot konstitutionen) överskridits när presidenten givits befogenhet att ensam avgöra när och hur landet ska gå ut i krig. Man kan sammanfatta Brennans (och många andras) kritik av konstitutionalismen med hans påstående att »konstitutionen är bara ett papper» (s. 73).

Denna kritik förefaller rimlig. Frågan är hur det libertarianska alternativet till staten ser ut. Brennan tar upp flera alternativ, och först att behandlas är anarkismen. Anarkismen är emot allt som skulle kunna beskrivas som en stat. Lösningen består alltså inte i att blott ha en liten stat, utan i att inte ha någon stat över huvud taget. Denna lösning ger dock upphov till andra uppenbara problem: givet den mänskliga naturen med alla dess brister, är

inte människor i behov av en stat som reglerar deras förehavanden och bestraffar de som begår orätt mot andra? Brennan skriver att anarkisten kan vända på frågan: Är inte den mänskliga naturen och dess brister en anledning att avskaffa staten? Detta med anledning av den fara som är förenad med att ge en liten grupp människor (regeringen) stor makt över övriga människor i samhället (Brennan 2012, s. 58). Huruvida ett statslöst samhälle skulle fungera bättre än ett samhälle med en centralstat är en empirisk fråga¹ som bäst besvaras av sociologer, varför jag lämnar den därhän, men med konstaterandet att de flesta människor inte ser anarkismen som en rimlig lösning på problemet som diskuteras.

Brennan presenterar sedan ett annat libertarianskt alternativ till staten, vilket skulle kunna beskrivas som en radikal form av maktindelning: ett system där olika aktörer parallellt tillhandahåller de säkerhetstjänster som i dagens samhälle tillhandahålls av staten. Detta system kallas »polycentrisk lag» och är tänkt att skapa en konkurrenssituation där människor i ett samhälle själva får välja vilken aktör de ska anlita vid dispyter, samt vilken uppsättning lagar de vill leva under. När konflikter uppstår mellan människor som tillhör olika säkerhetsaktörer, kommer dessa sträva efter att undvika kostsamma konflikter, och således söka förhandlingslösningar. Det är alltså ett system som förespråkarna menar skulle undvika våldsmonopol och genomsyras av förhandling och samförstånd. Eftersom detta system saknar en stat enligt någon gängse definition av begreppet, är det en form av anarki (Brennan 2012, s. 58).

Det tredje libertarianska alternativet till dagens konstitutionella demokratier är en minimal eller ultraminimal stat. Detta förefaller vara det minst utopiska, mest realistiska alternativet till dagens konstitutionella demokratier, och således det mest intressanta. Den minimala staten förespråkades av bland andra Robert Nozick. Nozick föredrog den minimala staten framför anarki, då han menade att ett anarkistiskt tillstånd, även ett polycentriskt sådant, förr eller senare skulle leda till skapandet av den minimala staten. Detta skulle ske genom en process vars början var arbetsdelning; istället för att var och en i ett anarkistiskt tillstånd skulle skydda sig själva, skulle säkerhetsföretag växa fram. Dessa skulle mot betalning skyd-

da sina kunder, vilket skulle innebära att kunderna skulle slippa skydda sig själva och istället ägna sig åt sådant de hellre ville syssla med. När varje säkerhetsföretag skulle se till sina kunders intressen, skulle, menade Nozick, konflikter mellan säkerhetsföretag uppstå när konflikter mellan företagens kunder uppstod. I dessa konflikter skulle de starkaste företagen vinna, vilket skulle gynna deras kunders intressen, på bekostnad av kunderna till de svagare, förlorande, säkerhetsföretagen. Detta skulle leda till att människor, måna om sina intressen, skulle överge svagare säkerhetsföretag för att bli kunder hos de starkare. Processen skulle mynna ut i ett »naturligt monopol», där ett företag skulle etablera sig som det enda verk samma säkerhetsföretaget inom ett visst geografiskt område. Eftersom detta företag, för sina kunders skull, skulle förbjuda alla andra aktörer (inklusive privatpersoner) från att utöva säkerhetsverksamhet, dvs. skyddande och genomdrivande av rättigheter, skulle det äga ett de facto våldsmonopol inom det geografiska område där det var verksamt, och således vara Nozicks variant av en stat (Nozick 1973, ss. 13–16). Detta skulle vara en minimal stat med befogenheter begränsade till skyddande och genomdrivande av rättigheter, vilket systemets förespråkare menar är en viktig förutsättning för att förhindra maktmissbruk – ju färre befogenheter, desto mindre möjligheter att missbruka dessa.

Jag menar dock att denna lösning är problematisk. För det första träffas den av den libertarianska kritiken mot demokratisk konstitutionalism i högre utsträckning än den demokratiska konstitutionalismen självt. För det andra, menar jag, kan en viss typ av libertariansk kritik riktad mot ett samhälle med konstitutionell demokrati, i ljuset av det libertarianska alternativet, vändas till ett argument för konstitutionell demokrati.

Gällande den första punkten har jag svårt att se hur en privat aktör med våldsmonopol skulle vara motiverad att hålla sig inom det libertarianskt avgränsade förhållningssättet till andra människor. Vad hindrar det dominanta säkerhetsföretaget från att utnyttja sin ställning och sitt våldsmonopol till att suga ut övriga samhället? Vad hindrar det från att, med våld eller hot därom, kräva en oproportionerligt stor del av samhällets resurser, långt

överskridande de resurser dess verksamhet skulle generera om det agerade på en fri marknad där andra aktörer var verksamma, och således förtrycka samhällsmedborgarna på ett långt mer omfattande sätt än dagens demokratiska statsapparater gör (även enligt en libertariansk måttstock)? Det faktum att detta förfarande skulle kränka andra människors äganderätt, och således strida mot libertarianska etiska principer, verkar på sin höjd ge svaga skäl att tro att företaget skulle avhålla sig från att utnyttja sin särställning på ett orättfärdigt sätt. Det förefaller som att den konstitutionella demokratin inte lider av samma påfallande risk att någon aktör i samhället kommer att utnyttja sin särställning på ett liknande sätt, och argument för detta kan kopplas till mitt andra påstående ovan, där jag hävdade att libertariansk kritik mot dagens demokratiska samhälle kan vändas till ett argument *för* detsamma. Det jag syftade på var den kritik vissa libertarianer riktar mot exempelvis vissa statsanställda akademiker. Denna kritik går ut på att akademiker inom ramen för sin akademiska verksamhet verkar för att skapa legitimitet åt sin arbetsgivare – staten. Exempelvis beskriver Block (2004) staten som ett rövarband som »bought out the academic and religious classes, paying them to weave apologetics about its wise and benevolent rule» (s. 127). En rimlig tanke verkar vara att just det faktum att dagens moderna demokratier betraktas som legitima av merparten av dess medborgare (vilket möjligen akademiker och religiösa institutioner bidragit till), gör att exempelvis högt uppsatta militärer varken kan eller vill missbruka sina militära resurser på ett sådant sätt som jag beskrev att ett privat säkerhetsbolag mycket möjligt skulle kunna göra i en libertariansk stat. Med andra ord verkar staten ha en inbyggd mekanism (vilken Block pekar på i citatet ovan) som gör att dess befolkning upplever den som legitim, och således respekterar den. Till Brennans försvar kan sägas att denna fråga (märkligt nog), sällan tas upp i debatten kring libertarianism.

Sammantaget är dock *Libertarianism: What Everyone Needs to Know* en balanserad och informativ bok vars argumentation i allmänhet är väl underbyggd, även i ljuset av den kritik jag framför

ovan. Dispositionen gör det enkelt att hitta de avsnitt man själv är intresserad av, men gör det också något omständligt att läsa boken från pärm till pärm. Vidare kan det, oavsett om man övertygas av Brennans argumentation eller ej, vara perspektivvidgande att se hur även libertarianer (som i svensk debatt ofta benämns »nyliberaler») i sitt politiska engagemang kan motiveras av genuin omtanke för samhällets svagaste. Boken är således relevant för alla, oavsett politisk hemvist. Slutligen innehåller boken, trots sin enkla framställning, information som kan vara ny även för den med viss kännedom om ämnet. Detta gör boken läsvärd, i synnerhet för nybörjaren, men också mer allmänt för var och en med intresse för politisk filosofi.

→

Johannes Frech

Noter

1 Iallafall i huvudsak. En del av svaret beror ju på vad som avses med »bättre», men i stora drag är nog människor ganska överens om vad ett gott samhälle innehåller (exempelvis säkerhet, frihet, och materiellt välstånd), även om meningsskiljaktigheter kring hur de olika värdena ska vägas mot varandra förekommer.

Referenser

- BLOCK, WALTER E. (2004) »Radical Libertarianism: Applying Libertarian Principles to Dealing with the Unjust Government, Parts I & II», *Reason Papers*, vol. 27, ss. 113–130.
- BOK, HILARY (2010) »Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), Spring 2010 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/montesquieu>
- BRENNAN, JASON (2012) *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press.
- MACK, ERIC (2010) »The Natural Right to Property», *Social Philosophy & Policy*, vol. 27, nr 19, ss. 53–78.
- NOZICK, ROBERT (1974) *Anarchy State and Utopia*, New York: Basic books.
- PETER VALLENTYNE, HILLEL STEINER & MICHAEL OTSUKA (2005) »Why Left Libertarianism Is Not Incoherent, Indeterminate, or Irrelevant: A Reply to Fried», *Philosophy & Public Affairs*, vol. 33, nr 2, ss. 201–215.

JOHANNES FRECH, »LIBERTARIANISM: WHAT EVERYONE NEEDS TO KNOW»

WALUCHOW, WIL, »Constitutionalism», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), Winter 2012 Edition,
<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/constitutionalism>